Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
кафедра англійської мови та перекладу

Сливка Любов

Методологія наукових і перекладознавчих досліджень: теорія, парадигми, практика

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Частина 1

Дрогобич 2026

УДК 81'25:001.891(075.8)
С52

Рекомендовано вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № від р)

Рецензенти:

Яскевич О.К., кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської Кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та перекладу факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Овчаренко Л. Р., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови і методики її навчання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Відповідальна за випуск –

Талалай Ю.О. кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови та перекладу факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Сливка Л.З.
Методологія наукових і перекладознавчих досліджень: теорія, парадигми, практика: навчальний посібник. Частина 1. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2026. 117 с.

Навчальний посібник «**Методологія наукових і перекладознавчих досліджень: теорія, парадигми, практика»** розроблено для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю В11.041 «Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)» галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки. Контент навчального посібника побудовано на професійно-орієнтованому матеріалі з урахуванням програмних вимог до змісту теоретичного курсу.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА……4
КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ……7
Тема 1. Наукознавство. Методологія і системність у науковому пізнанні. Методи наукових досліджень. Основні напрями та підходи до лінгвістичних і перекладознавчих досліджень. Предмет методології наукового пізнання. Зв'язок і відмінності буденного і наукового пізнання. Методологічні і евристичні принципи побудови теорій. Емпіричне, теоретичне, логічне пізнання……..7
Тема 2. Загальна характеристика і визначення наукової теорії, її структура і функції. Основні поняття методології: наука, пізнання, знання, гіпотеза, принцип, закон, категорія, судження, умовивід, концепція, концепт, поняття, науковий факт, наукова діяльність тощо. Поняття про науку та наукове дослідження. Класифікація наук……...21
Тема 3. Лінгвометодологія як наука. Основні принципи наукового пізнання. Загальнонаукові принципи дослідження. Характерні особливості системного методу дослідження. Поняття, побудова і структура системи. Класифікація систем. Мова як функціональна адаптивна система. Внутрішньосистемні відношення. Адаптивна функціональна система. Поняття середовища. Класифікація і категоризація. Польова структура і нечіткі множини……..30
Тема 4. Лінгвометодологія. Парадигматичний простір сучасної лінгвометодології. Порівняльноісторична парадигма. Системно-структурна парадигма. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма……..45
Тема 5. Парадигми сучасної лінгвометодології. Порівняльно-історична парадигма. Системноструктурна парадигма. Основні теорії, положення та концепції порівняльно-історичної та системно-структурної парадигми. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Основні теорії, положення та концепції антропоцентричної та комунікативно-прагматичної парадигм. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма. Основні теорії, положення та концепції когнітивної та синергетичної парадигм……...58
Тема 6. Основні етапи та методика проведення наукового дослідження. Вибір і формулювання теми дослідження, вибір об'єкта і предмета, постановка мети, завдань і формулювання гіпотези дослідження, обґрунтування його актуальності……..65
Тема 7. Основні компоненти вступу, їх послідовність. Структурно-змістовий алгоритм виконання теоретичної частини магістерської дисертації. Розкриття сутності етапів проведення дослідження……..73
Тема 8. Здійснення добору, аналізу та опису мовного матеріалу. Застосування загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів досліджень у магістерській дисертації. Формулювання висновків і перспектив дослідження……...84
Тема 9. Оформлення результатів наукової роботи та їх представлення у науковій спільноті. Мовностилістичні особливості викладу та оформлення результатів наукового дослідження: правила й загальні вимоги до оформлення наукових робіт. Метамова дослідження: побудова таблиць, графіків, діаграм і схем. Наукова етика цитувань та посилань. Академічна доброчесність. Оформлення списку використаної літератури та ілюстративного матеріалу..92
Тема 10. Анотація. Реферат. Рецензія. Оформлення наукових статей і тез доповідей на конференціях за матеріалами дослідження. Особливості створення презентацій результатів своїх наукових доробок……104
Список використаних джерел……...112
Примітки…….....115

ПЕРЕДМОВА

Сучасна наука розвивається у контексті постійного оновлення знань, методів та підходів до їх здобуття й осмислення. Лінгвістика та перекладознавство як галузі гуманітарного знання перебувають у центрі міждисциплінарних досліджень, що потребує від здобувачів освіти не лише глибоких теоретичних знань, а й уміння застосовувати методологічні принципи у практичній роботі.

Метою цього посібника є систематизація основних положень методології наукового пізнання та їх адаптація до потреб лінгвістичних і перекладознавчих студій. У ньому розглядаються фундаментальні питання наукознавства, структура та функції наукової теорії, принципи системного підходу, а також парадигматичний простір сучасної лінгвометодології. Окрему увагу приділено методиці проведення наукового дослідження, алгоритму виконання магістерської дисертації, добору й аналізу мовного матеріалу, а також оформленню результатів дослідження відповідно до вимог академічної доброчесності.

Посібник складається з десяти тематичних розділів, що охоплюють такі ключові питання: **Тема 1.** Наукознавство. Методологія і системність у науковому пізнанні. Методи наукових досліджень. Основні напрями та підходи до лінгвістичних і перекладознавчих досліджень. Предмет методології наукового пізнання. Зв’язок і відмінності буденного і наукового пізнання. Методологічні і евристичні принципи побудови теорій. Емпіричне, теоретичне, логічне пізнання. **Тема 2.** Загальна характеристика і визначення наукової теорії, її структура і функції. Основні поняття методології: наука, пізнання, знання, гіпотеза, принцип, закон, категорія, судження, умовивід, концепція, концепт, поняття, науковий факт, наукова діяльність тощо. Поняття про науку та наукове дослідження. Класифікація наук. **Тема 3.** Лінгвометодологія як наука. Основні принципи наукового пізнання. Загальнонаукові принципи дослідження. Характерні особливості системного методу дослідження. Поняття, побудова і структура системи. Класифікація систем. Мова як функціональна адаптивна

система. Внутрішньосистемні відношення. Адаптивна функціональна система. Поняття середовища. Класифікація і категоризація. Польова структура і нечіткі множини. **Тема 4.** Лінгвометодологія. Парадигматичний простір сучасної лінгвометодології. Порівняльноісторична парадигма. Системно-структурна парадигма. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма. **Тема 5.** Парадигми сучасної лінгвометодології. Порівняльно-історична парадигма. Системноструктурна парадигма. Основні теорії, положення та концепції порівняльно-історичної та системно-структурної парадигми. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Основні теорії, положення та концепції антропоцентричної та комунікативно-прагматичної парадигм. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма. Основні теорії, положення та концепції когнітивної та синергетичної парадигм. **Тема 6.** Основні етапи та методика проведення наукового дослідження. Вибір і формулювання теми дослідження, вибір об'єкта і предмета, постановка мети, завдань і формулювання гіпотези дослідження, обґрунтування його актуальності. **Тема 7.** Основні компоненти вступу, їх послідовність. Структурно-змістовий алгоритм виконання теоретичної частини магістерської дисертації. Розкриття сутності етапів проведення дослідження. **Тема 8.** Здійснення добору, аналізу та опису мовного матеріалу. Застосування загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів досліджень у магістерській дисертації. Формулювання висновків і перспектив дослідження. **Тема 9.** Оформлення результатів наукової роботи та їх представлення у науковій спільноті. Мовностилістичні особливості викладу та оформлення результатів наукового дослідження: правила й загальні вимоги до оформлення наукових робіт. Метамова дослідження: побудова таблиць, графіків, діаграм і схем. Наукова етика цитувань та посилань. Академічна доброчесність. Оформлення списку використаної літератури та ілюстративного матеріалу. **Тема 10.** Анотація. Реферат. Рецензія. Оформлення наукових статей і тез доповідей на

конференціях за матеріалами дослідження. Особливості створення презентацій результатів своїх наукових доробок.

Таким чином, посібник має на меті надати студентам-магістрантам та аспірантам цілісне уявлення про методологію наукових і перекладознавчих досліджень, допомогти у виконанні магістерських робіт та стати корисним інструментом для подальшого розвитку наукової думки у сфері гуманітарних наук.

Конспекти лекцій

Тема 1. Наукознавство. Методологія і системність у науковому пізнанні. Методи наукових досліджень. Основні напрями та підходи до лінгвістичних і перекладознавчих досліджень. Наукознавство. Предмет методології наукового пізнання. Зв'язок і відмінності буденного і наукового пізнання. Методологічні і евристичні принципи побудови теорій. Емпіричне, теоретичне, логічне пізнання.

Список використаних джерел:

1. Габідулліна А.Р., Колесніченко О.Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2020. 156 с.
2. Черник М. Методологія лінгвістичних досліджень: конспект лекцій. Київ: Академія, 2020. 112 с.
3. Введенська Т.Ю., Алексєєв А.Я. Методологія та організація лінгвістичних і перекладознавчих досліджень: методичні вказівки. Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2021. 98 с.
4. Кравченко Н.К. Філософія науки та методологія наукового пізнання: сучасні тенденції. Київ: НУБіП України, 2022. 184 с.
5. Дьячок Н.В. Методологічні засади сучасних гуманітарних досліджень. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2023. 143 с.
6. Колесніченко О.Л. Перекладознавство у XXI столітті: когнітивні та культурологічні підходи. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2024. 201 с.
7. International Journal of Translation and Language Studies. Recent Approaches in Translation Studies and Linguistics. London: Routledge, 2021–2025. Vol. 13, No. 2 (2021), pp. 45–67; Vol. 14, No. 1 (2022), pp. 12–34; Vol. 15, No. 3 (2023), pp. 89–110; Vol. 16, No. 2 (2024), pp. 56–78; Vol. 17, No. 1 (2025), pp. 23–41.

1. Наукознавство як сфера дослідження

Наукознавство є міждисциплінарною галуззю знання, що сформувалася на стику філософії, соціології, історії та методології науки. Його головна мета полягає у вивченні науки як цілісного феномена, що поєднує когнітивний, соціальний та культурний виміри. Наукознавство досліджує не лише зміст наукових знань, але й механізми їхнього створення, поширення та застосування, а також інституційні форми організації наукової діяльності. У цьому сенсі воно виступає як метатеоретична дисципліна, яка дозволяє осмислити науку у її багатовимірності та визначити закономірності її розвитку.
Наука у межах наукознавства розглядається як соціальний інститут, що має власну структуру та виконує низку ключових функцій. Вона забезпечує когнітивну функцію, створюючи нові знання про світ і формуючи інтелектуальний потенціал суспільства. Практична функція науки полягає у розробці технологій та інновацій, що сприяють економічному та технічному прогресу. Культурна функція проявляється у тому, що наукові ідеї інтегруються у систему духовних цінностей, впливають на світогляд та формують нові культурні парадигми. Освітня функція науки полягає у підготовці кадрів та передачі знань наступним поколінням, що забезпечує спадкоємність і розвиток наукових традицій.

Завдання наукознавства охоплюють аналіз внутрішніх механізмів організації наукової діяльності, дослідження закономірностей розвитку науки, виявлення її взаємозв’язку з соціальними процесами та прогнозування майбутніх тенденцій у науковому пізнанні. Важливим аспектом є також формування методологічних засад для різних галузей знання, що дозволяє забезпечити системність і обґрунтованість досліджень.

Історичний вимір наукознавства передбачає аналіз етапів розвитку науки. В античності зароджуються філософські основи знання, у середньовіччі наука поєднується з релігійними уявленнями, у Новий час формується експериментальний метод і активно розвиваються природничі науки. XIX–XX століття характеризуються становленням спеціалізованих дисциплін та появою міждисциплінарних досліджень. Сучасний етап розвитку науки визначається

інтеграцією з технологіями, глобалізацією знань, поширенням цифрової науки та використанням штучного інтелекту.

Методологічний аспект наукознавства полягає у формуванні принципів та підходів до організації досліджень. Воно визначає критерії науковості, серед яких об'єктивність, системність, доказовість та верифікованість. Наукознавство сприяє формуванню нових концепцій і теорій, що відображають сучасний стан науки, а також забезпечує узгодженість між різними галузями знання.

У XXI столітті наукознавство розширює свої межі, досліджуючи інтердисциплінарність як нову форму організації знань, аналізуючи роль інформаційних технологій у науковому пошуку, вивчаючи етичні та соціальні аспекти науки, такі як біоетика, екологія чи проблеми штучного інтелекту. Воно розглядає науку як глобальну систему, що функціонує у світовому масштабі та визначає напрями розвитку цивілізації.

Таким чином, наукознавство є фундаментальною дисципліною, яка дозволяє зрозуміти не лише зміст науки, а й її соціальну роль, історичну динаміку та методологічні засади. Воно виступає своєрідним «метазнанням», що забезпечує системність і цілісність наукової діяльності, а також дає можливість прогнозувати майбутні напрями розвитку науки.

2. Методологія і системність у науковому пізнанні

Методологія і системність у науковому пізнанні становлять фундаментальні засади сучасної науки, адже саме вони визначають, яким чином формується знання, як воно організовується та перевіряється, і які критерії забезпечують його достовірність.

Методологія науки – це вчення про принципи, методи та засоби організації наукової діяльності. Вона виконує дві ключові функції: по-перше, регулятивну, що полягає у встановленні правил і стандартів дослідження, визначенні вимог до наукових результатів, їхньої обґрунтованості та перевірюваності; по-друге, евристичну, яка спрямована на відкриття нового знання, формування гіпотез і концепцій, пошук нових шляхів розв'язання

наукових проблем. Методологія виступає своєрідним «каркасом» науки, що забезпечує її внутрішню логіку та узгодженість.

Системність у науковому пізнанні означає, що знання не існує у вигляді ізольованих фактів, а утворює цілісну структуру, де кожен елемент пов'язаний із іншими. Наукова теорія завжди є системою понять, тверджень і законів, які взаємодіють між собою та утворюють єдину концептуальну модель. Системний підхід дозволяє розглядати об'єкти дослідження не окремо, а у їхніх взаємозв'язках і взаємозалежностях, що забезпечує більш глибоке розуміння складних явищ.

Методологія і системність взаємодіють між собою: методологія визначає принципи побудови наукових теорій, а системність забезпечує їхню внутрішню узгодженість і цілісність. Без методології наука втратила б орієнтири у пошуку істини, а без системності – перетворилася б на хаотичний набір фактів. Саме поєднання цих двох засад робить наукове пізнання ефективним, обґрунтованим і здатним до розвитку.

У сучасному контексті методологія науки включає різні рівні: загальнофілософський (визначення світоглядних принципів), загальнонауковий (методи, що застосовуються у багатьох дисциплінах, як-от аналіз, синтез, моделювання), та спеціально-науковий (методи, характерні для окремих галузей, наприклад, лінгвістики чи фізики). Системність же проявляється у прагненні інтегрувати знання з різних галузей, створювати міждисциплінарні концепції та забезпечувати узгодженість між емпіричними даними і теоретичними моделями.

Таким чином, методологія і системність у науковому пізнанні є основою для формування достовірних і цілісних знань. Вони визначають не лише спосіб отримання нової інформації, але й структурування наукових результатів, їхню перевірку та інтеграцію у загальну систему науки. Саме завдяки цим засадам наука здатна розвиватися, долати суперечності та відкривати нові горизонти пізнання.

3. Методи наукових досліджень.

Методи наукових досліджень становлять основу будь-якої наукової діяльності, адже саме вони визначають шлях від постановки проблеми до отримання достовірного результату. Під методом у науці розуміють упорядкований спосіб пізнання, систему прийомів і процедур, що забезпечують досягнення поставленої мети. Методи дослідження формуються історично, розвиваються разом із самою наукою і відображають рівень її розвитку на певному етапі.

Усі методи можна умовно поділити на кілька груп. Загальнонаукові методи застосовуються у більшості дисциплін і включають аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, абстрагування, моделювання та системний підхід. Вони забезпечують логічну обробку матеріалу, дозволяють структурувати знання та виявляти закономірності. Емпіричні методи спрямовані на безпосереднє отримання фактів і даних. До них належать спостереження, експеримент, вимірювання, опис. Емпіричний рівень дослідження є вихідним, адже саме він дає матеріал для подальшого теоретичного осмислення. Теоретичні методи дозволяють узагальнювати емпіричні дані, будувати моделі та концепції. Сюди належать абстрагування, ідеалізація, формалізація, математичне моделювання. Вони забезпечують перехід від фактів до законів і теорій, створюють цілісну картину досліджуваного явища. [5, с. 21]

Окрему групу становлять спеціальні методи, які характерні для конкретних наук. Наприклад, у лінгвістиці застосовуються порівняльно-історичний метод, методи структурного та функціонального аналізу, у перекладознавстві – аналіз перекладацьких трансформацій, зіставлення текстів оригіналу і перекладу, когнітивні та комунікативні підходи. Такі методи враховують специфіку предмета дослідження і дозволяють отримати більш точні та глибокі результати.

Важливою рисою сучасної науки є комплексність методів. Дослідник рідко обмежується одним способом пізнання, натомість комбінує різні методи, щоб забезпечити повноту та достовірність результатів. Наприклад, у

гуманітарних дослідженнях поєднують емпіричні спостереження за мовними процесами з теоретичним моделюванням комунікативних ситуацій. У природничих науках експериментальні дані доповнюються математичними моделями та комп'ютерними симуляціями.

Методи наукових досліджень виконують не лише технічну, але й евристичну функцію: вони сприяють відкриттю нового знання, допомагають формувати гіпотези та перевіряти їх. Вибір методу завжди залежить від мети дослідження, його предмета та рівня розвитку науки. Саме методи забезпечують перехід від хаотичного накопичення фактів до системного і цілісного знання, що є ознакою справжньої науки.

Таким чином, методи наукових досліджень – це не просто інструменти, а основа наукового пізнання, яка визначає його ефективність, достовірність і здатність до розвитку. Вони формують логіку дослідження, забезпечують зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяють інтегрувати знання у єдину систему.

4. Основні напрями та підходи до лінгвістичних і перекладознавчих досліджень.

Основні напрями та підходи до лінгвістичних і перекладознавчих досліджень становлять важливу частину сучасної гуманітарної науки, адже саме вони визначають методологічні орієнтири, концептуальні рамки та практичні стратегії аналізу мовних явищ і процесів перекладу. Лінгвістика та перекладознавство, хоча й мають власні предмети дослідження, перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки переклад завжди ґрунтується на глибокому розумінні структури та функцій мови.

У лінгвістиці сформувалося кілька провідних напрямів. Структуралізм розглядає мову як систему взаємопов'язаних елементів, де кожна одиниця має значення лише у відношенні до інших. Цей підхід дозволив створити моделі фонології, морфології та синтаксису, які стали основою для подальших досліджень. Функціоналізм акцентує увагу на комунікативній ролі мови,

розглядаючи її як інструмент передачі інформації та взаємодії між людьми. Він досліджує мовні засоби у їхньому контексті та прагне пояснити, як вони забезпечують ефективність комунікації. Психолінгвістика вивчає взаємозв'язок між мовою і мисленням, процеси породження та сприйняття мовлення, когнітивні механізми, що лежать в основі мовної діяльності. Соціолінгвістика аналізує взаємодію мови і суспільства, досліджує мовні варіації, діалекти, мовну політику та роль мови у формуванні соціальної ідентичності.

Перекладознавство як окрема дисципліна також має кілька ключових підходів. Теорія еквівалентності зосереджується на пошуку відповідності між текстом оригіналу і перекладом, визначаючи рівні еквівалентності – від лексичної до семантичної та прагматичної. Комунікативний підхід розглядає переклад як акт міжмовної комунікації, де головним завданням є передача змісту та функції повідомлення у новому культурному контексті. Когнітивний підхід трактує переклад як складний процес мислення, що включає інтерпретацію, перетворення та реконструкцію тексту. Він акцентує увагу на внутрішніх механізмах перекладацької діяльності. Культурологічний підхід підкреслює роль культурних чинників у перекладі, розглядаючи його як форму міжкультурної взаємодії, де важливим є не лише зміст, а й культурні коди, символи та традиції, що стоять за текстом.

Сучасні дослідження у лінгвістиці та перекладознавстві характеризуються міждисциплінарністю. Вони активно інтегрують методи когнітивної науки, семіотики, прагматики, інформатики та культурології. Це дозволяє розширювати горизонти аналізу, поєднувати традиційні підходи з новими технологічними можливостями, наприклад, використанням корпусної лінгвістики чи машинного перекладу.

Таким чином, основні напрями та підходи до лінгвістичних і перекладознавчих досліджень утворюють багатогранну систему, яка забезпечує комплексне розуміння мови та перекладу. Вони дозволяють не лише описувати мовні явища, але й пояснювати їхню функціональність, соціальну роль та

культурну значущість, що робить ці дисципліни ключовими у сучасному гуманітарному знанні.

5. Наукознавство. Предмет методології наукового пізнання.

Наукознавство є спеціальною галуззю знання, що досліджує природу науки, її структуру, закономірності розвитку та функціонування у суспільстві. Воно аналізує науку як систему знань, як соціальний інститут і як культурний феномен. Завдяки наукознавству ми можемо зрозуміти, як формуються наукові теорії, які чинники впливають на їхню зміну, як наука взаємодіє з іншими сферами суспільного життя та які тенденції визначають її майбутнє.

Предметом методології наукового пізнання є принципи, методи та засоби, що забезпечують отримання достовірного знання. Методологія визначає, яким чином дослідник формулює проблему, висуває гіпотезу, перевіряє її та перетворює результати у систему теоретичних положень. Вона встановлює критерії науковості – об’єктивність, системність, доказовість, верифікованість – і забезпечує внутрішню логіку та узгодженість наукових теорій.

Методологія виконує дві основні функції. Перша – регулятивна, що полягає у встановленні правил і стандартів наукової діяльності, визначенні вимог до результатів дослідження. Друга – евристична, яка спрямована на відкриття нового знання, пошук нових шляхів розв’язання проблем, формування гіпотез і концепцій. Саме завдяки методології наукове пізнання не є хаотичним, а набуває системного характеру.

Таким чином, наукознавство і методологія наукового пізнання взаємодіють між собою: перше досліджує науку як явище у її цілісності, а друга забезпечує інструментарій і принципи, що роблять процес пізнання ефективним і результативним. Разом вони формують основу для розвитку науки, її здатності до самокорекції та відкриття нових горизонтів знання.

6. Зв’язок і відмінності буденного і наукового пізнання.

Зв’язок і відмінності буденного та наукового пізнання є важливою темою методології науки, адже вони показують різні рівні освоєння світу людиною та різні способи формування знання.

Буденне пізнання виникає у процесі щоденної практики, воно ґрунтується на безпосередньому досвіді, інтуїції, традиціях і звичках. Людина у повсякденному житті сприймає явища такими, якими вони постають перед нею, без глибокого аналізу чи систематизації. Це знання має прикладний характер: воно допомагає орієнтуватися у світі, приймати рішення у конкретних життєвих ситуаціях, але часто є фрагментарним, суперечливим і не завжди перевіреним. Його головна риса – практична корисність у межах конкретного досвіду.

Наукове пізнання, навпаки, має системний і раціональний характер. Воно спирається на спеціально розроблені методи дослідження, логічні принципи та експериментальну перевірку. Наукове знання прагне до об’єктивності, узагальненості та універсальності. Його мета полягає не лише у фіксації фактів, а й у поясненні явищ, виявленні закономірностей та побудові теорій, які можуть бути застосовані у ширшому контексті. Наука створює концептуальні моделі, що дозволяють прогнозувати розвиток явищ і процесів.

Зв’язок між буденним і науковим пізнанням полягає у тому, що наука часто бере витоки з повсякденного досвіду. Саме спостереження за життям, практичні потреби та інтуїтивні узагальнення стають поштовхом до формування наукових гіпотез. Буденне знання є своєрідним «матеріалом», який наука перетворює на систематизоване і перевірене знання. Водночас наукові відкриття повертаються у повсякденність, змінюючи її, роблячи життя більш раціональним і технологічно забезпеченим.

Відмінності ж полягають у рівні організації та способах перевірки знання. Буденне знання не має чітких критеріїв істинності, воно може бути суб’єктивним і залежати від індивідуального досвіду. Наукове знання, навпаки, підлягає суворій перевірці, має логічну структуру, спирається на доказовість і

прагне до максимальної об’єктивності. Якщо буденне пізнання є ситуативним і локальним, то наукове – універсальним і системним.

Таким чином, буденне і наукове пізнання утворюють два рівні освоєння світу: перше забезпечує практичну орієнтацію людини у повсякденності, друге – створює цілісну картину реальності, пояснює її закономірності та відкриває нові горизонти знання. Їхній взаємозв’язок є необхідним: буденне знання живить науку, а наука, у свою чергу, впливає на повсякденне життя, підвищуючи його ефективність і раціональність.

7. Методологічні і евристичні принципи побудови теорій.

Методологічні та евристичні принципи побудови наукових теорій становлять основу розвитку науки, адже саме вони визначають, як формується нове знання, яким чином воно організовується та перевіряється, і які механізми забезпечують його подальший розвиток.

Методологічні принципи – це загальні правила та орієнтири, що забезпечують науковість і системність дослідження. До них належать:

• Принцип об’єктивності, який вимагає незалежності знання від суб’єктивних уподобань дослідника та його особистого досвіду.

• Принцип системності, що передбачає розгляд явищ у їхніх взаємозв’язках і взаємозалежностях, а не ізольовано.

• Принцип доказовості, який зобов’язує підтверджувати висновки фактами, експериментами чи логічними аргументами.

• Принцип верифікованості, що означає можливість перевірки результатів іншими дослідниками.

• Принцип фальсифікованості, який передбачає, що будь-яка теорія має бути відкритою для критики та потенційного спростування.

Ці принципи забезпечують внутрішню узгодженість теорії, її логічну структуру та відповідність критеріям науковості.

Евристичні принципи мають інший характер: вони спрямовані на пошук нового знання, відкриття несподіваних зв'язків і формування гіпотез. Серед них можна виділити:

• Принцип гіпотетичності, що дозволяє висувати припущення, які ще не мають повної доказової бази, але відкривають шлях до нових досліджень.

• Принцип аналогії, який передбачає використання подібних явищ чи моделей для пояснення нових фактів.

• Принцип моделювання, що полягає у створенні спрощених схем або моделей для відтворення складних процесів.

• Принцип багатоваріантності, який допускає існування кількох можливих пояснень одного явища та стимулює пошук найоптимальнішого.

• Принцип творчого пошуку, що акцентує на інтуїції, уяві та нестандартних підходах у науковій діяльності.

Евристичні принципи не гарантують істинності знання, але вони є важливим інструментом для його відкриття. Саме завдяки їм наука рухається вперед, долаючи межі вже відомого.

У процесі побудови теорії методологічні та евристичні принципи взаємодіють. Методологія забезпечує чіткі рамки, критерії та правила, тоді як евристика відкриває простір для творчості, інновацій та нових ідей. Без методології наукове знання було б хаотичним і неперевіреним, а без евристики – застиглим і позбавленим розвитку. Їхня єдність створює умови для формування теорій, які одночасно є системними, логічно обґрунтованими та відкритими для нових відкриттів.

Таким чином, методологічні та евристичні принципи побудови теорій становлять дві взаємодоповнювальні сторони наукового пізнання: перша забезпечує його строгість і надійність, друга – динамічність і здатність до інновацій. Саме їхня гармонійна взаємодія робить науку живим і постійно розвиваючим процесом.

8. Емпіричне, теоретичне, логічне пізнання.

Емпіричне, теоретичне та логічне пізнання становлять три взаємопов’язані рівні наукової діяльності, які забезпечують цілісність процесу здобуття знань. Кожен із них має власні особливості, але всі вони утворюють єдину систему, що дозволяє науці розвиватися, пояснювати явища та формувати узагальнені концепції.

Емпіричне пізнання є вихідним рівнем наукової діяльності. Воно ґрунтується на безпосередньому досвіді, спостереженнях, експериментах та вимірюваннях. Емпіричні методи дозволяють фіксувати факти, описувати явища такими, якими вони постають у реальності, без глибокого узагальнення. Основна мета емпіричного рівня – накопичення достовірних даних, що стають матеріалом для подальшого теоретичного осмислення. Важливою рисою емпіричного пізнання є його конкретність: воно оперує фактами, подіями, результатами експериментів, які можна перевірити та повторити.

Теоретичне пізнання є вищим рівнем, що передбачає узагальнення емпіричних даних, побудову моделей і концепцій, формулювання законів та теорій. Теоретичне мислення прагне пояснити явища, виявити їхні внутрішні закономірності та створити цілісну картину світу. На цьому рівні знання набуває абстрактного характеру: дослідник переходить від окремих фактів до загальних принципів, які можуть бути застосовані у різних ситуаціях. Теоретичне пізнання забезпечує можливість прогнозування, адже воно дозволяє передбачати розвиток явищ на основі виявлених закономірностей.

Логічне пізнання виступає як інструмент, що забезпечує внутрішню узгодженість і обґрунтованість знання. Воно ґрунтується на законах мислення, таких як індукція, дедукція, абдукція, а також на принципах формальної та діалектичної логіки. Логічний рівень дозволяє перевіряти правильність висновків, будувати аргументацію та уникати суперечностей у теоріях. Логіка є своєрідним «каркасом» науки, який гарантує її раціональність і послідовність.

Взаємозв’язок цих рівнів очевидний: емпіричні дані є основою для теоретичних узагальнень, а логіка забезпечує їхню правильність і внутрішню узгодженість. Без емпіричного рівня теорія була б відірваною від реальності,

без теоретичного – факти залишалися б хаотичними і неструктурованими, а без логічного – знання втратило б свою доказовість і системність.

Таким чином, емпіричне, теоретичне та логічне пізнання утворюють єдину систему наукової діяльності, де кожен рівень доповнює інший. Їхня взаємодія забезпечує розвиток науки, перетворення окремих фактів у загальні закони та формування цілісної картини світу, що відповідає критеріям об'єктивності, системності та доказовості.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке наукознавство і які його основні завдання?
2. У чому полягає роль науки як соціального інституту?
3. Які функції виконує наукознавство у сучасному суспільстві?
4. Що є предметом методології наукового пізнання?
5. Які основні методологічні принципи забезпечують науковість дослідження?
6. У чому полягає різниця між методологічними та евристичними принципами побудови теорій?
7. Які функції виконує евристика у процесі наукового пошуку?
8. Чим відрізняється буденне пізнання від наукового?
9. У чому полягає взаємозв'язок між буденним і науковим знанням?
10. Які рівні наукового пізнання виділяють і чим вони характеризуються?
11. Що таке емпіричне пізнання і які його основні методи?
12. Які особливості теоретичного рівня пізнання?
13. Яку роль відіграє логічне пізнання у формуванні наукових теорій?
14. Які групи методів наукових досліджень виділяють і які приклади можна навести?
15. У чому полягає специфіка спеціальних методів у лінгвістиці та перекладознавстві?
16. Які основні напрями сучасної лінгвістики ви знаєте?
17. Які підходи застосовуються у перекладознавстві для аналізу процесу перекладу?

18. У чому полягає культурологічний підхід до перекладу?

19. Як когнітивний підхід пояснює процес перекладу?

20. Чому міждисциплінарність є важливою рисою сучасних лінгвістичних і перекладознавчих досліджень?

Тема 2. Загальна характеристика і визначення наукової теорії, її структура і функції. Основні поняття методології: наука, пізнання, знання, гіпотеза, принцип, закон, категорія, судження, умовивід, концепція, концепт, поняття, науковий факт, наукова діяльність тощо. Поняття про науку та наукове дослідження. Класифікація наук.

Список використаних джерел:

1. Кравченко Н.К. Філософія науки та методологія наукового пізнання: сучасні тенденції. Київ: НУБіП України, 2022. 184 с.
2. Дьячок Н.В. Методологічні засади сучасних гуманітарних досліджень. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2023. 143 с.
3. Колесніченко О.Л. Перекладознавство у XXI столітті: когнітивні та культурологічні підходи. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2024. 201 с.
4. Габідулліна А.Р., Колесніченко О.Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2020. 156 с.
5. Черник М. Методологія лінгвістичних досліджень: конспект лекцій. Київ: Академія, 2020. 112 с.
6. Введенська Т.Ю., Алексєєв А.Я. Методологія та організація лінгвістичних і перекладознавчих досліджень: методичні вказівки. Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2021. 98 с.
7. International Journal of Translation and Language Studies. Recent Approaches in Translation Studies and Linguistics. London: Routledge, 2021–2025. Vol. 13, No. 2 (2021), pp. 45–67; Vol. 14, No. 1 (2022), pp. 12–34; Vol. 15, No. 3 (2023), pp. 89–110; Vol. 16, No. 2 (2024), pp. 56–78; Vol. 17, No. 1 (2025), pp. 23–41.

1. Загальна характеристика і визначення наукової теорії, її структура і функції.

Наукова теорія як форма організації знання становить основу розвитку науки, адже саме вона визначає шлях від накопичення фактів до створення

системного пояснення явищ. Під теорією у науці розуміють логічно впорядковану систему понять, принципів і тверджень, що пояснюють сукупність явищ певної галузі та мають здатність прогнозувати нові результати. Теорії формуються історично, розвиваються разом із самою наукою і відображають рівень її розвитку на певному етапі.

Усі наукові теорії можна умовно поділити за різними критеріями. За рівнем узагальнення вони бувають фундаментальні, що пояснюють базові закономірності природи чи суспільства, та прикладні, спрямовані на вирішення конкретних практичних завдань. За способом побудови розрізняють емпіричні теорії, що ґрунтуються на узагальненні спостережень і експериментальних даних, та дедуктивні, які формуються на основі логічних висновків із загальних принципів. За сферою застосування виділяють природничі, соціальні та гуманітарні теорії. За ступенем розвитку теорії можуть бути класичними, сучасними або перспективними, що перебувають на стадії формування.

Структура наукової теорії включає понятійний апарат, закони і принципи, гіпотези, моделі та методологічні засади. Вона забезпечує внутрішню узгодженість знання, його системність і можливість перевірки. Функції теорії багатогранні: пояснювальна – розкриває причини і механізми явищ; прогностична – дозволяє передбачати нові факти; систематизуюча – упорядковує знання; методологічна – визначає напрями подальших досліджень; практична – забезпечує застосування знань у технологіях, освіті та культурі.

Важливою рисою сучасної науки є комплексність теорій. Дослідник рідко обмежується однією концепцією, натомість поєднує різні підходи, щоб забезпечити повноту та достовірність пояснення. Наприклад, у гуманітарних дослідженнях поєднують соціолінгвістичні моделі з когнітивними підходами, а у природничих науках класичні теорії доповнюються комп’ютерними симуляціями та математичними моделями.

Наукові теорії виконують не лише технічну, але й евристичну функцію: вони сприяють відкриттю нового знання, допомагають формувати гіпотези та перевіряти їх. Вибір теоретичної моделі завжди залежить від мети дослідження,

його предмета та рівня розвитку науки. Саме теорії забезпечують перехід від хаотичного накопичення фактів до системного і цілісного знання, що є ознакою справжньої науки.

Таким чином, наукові теорії – це не просто концептуальні моделі, а основа наукового пізнання, яка визначає його ефективність, достовірність і здатність до розвитку. Вони формують логіку дослідження, забезпечують зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяють інтегрувати знання у єдину систему.

2. Основні поняття методології: наука, пізнання, знання, гіпотеза, принцип, закон, категорія, судження, умовивід, концепція, концепт, поняття, науковий факт, наукова діяльність тощо.

Методологія наукового пізнання спирається на систему базових понять, які визначають логіку та структуру дослідження. Вони утворюють концептуальний каркас науки, забезпечують узгодженість і зрозумілість процесу пізнання.

Наука

Це особлива форма суспільної діяльності, спрямована на отримання, систематизацію та перевірку знань про об'єктивні закономірності природи, суспільства і мислення. Наука має дві ключові ознаки: по-перше, вона ґрунтується на доказовості та об'єктивності; по-друге, вона постійно розвивається, інтегруючи нові методи й концепції. Наука виконує пізнавальну, практичну, культурну та світоглядну функції.

Пізнання

Процес активного відображення реальності у свідомості людини, що включає чуттєве сприйняття, мислення, інтуїцію та практичну діяльність. У науковому контексті пізнання має два рівні: емпіричний (спостереження, експеримент, вимірювання) та теоретичний (узагальнення, моделювання, пояснення).

Знання

Результат пізнавальної діяльності, що має форму понять, суджень, законів, теорій. Наукове знання відрізняється системністю, доказовістю, об’єктивністю та здатністю до перевірки. Воно може бути описовим (фіксує факти), пояснювальним (розкриває причини явищ) та прогностичним (передбачає майбутні результати).

Гіпотеза

Наукове припущення, висунуте для пояснення явищ чи процесів. Вона виконує евристичну функцію: відкриває нові напрями дослідження, формує основу для експериментальної перевірки. Гіпотеза може бути підтверджена й перетворитися на теорію, або спростована й відкинута.

Принцип

Вихідне положення, що має загальний характер і визначає методологічні орієнтири дослідження. Принципи забезпечують єдність і послідовність наукової діяльності. Наприклад, принцип системності вимагає розглядати явища у їхніх взаємозв’язках, а принцип об’єктивності – уникати суб’єктивних упереджень.

Закон

Стійкий, необхідний і повторюваний зв’язок між явищами, що відображає їхню об’єктивну природу. Закони науки мають універсальний характер і є основою для побудови теорій. Вони можуть бути природничими (закон всесвітнього тяжіння) чи соціальними (закон вартості в економіці).

Категорія

Найбільш загальне поняття, що відображає фундаментальні властивості та відношення реальності. Категорії є інструментами мислення, які дозволяють систематизувати знання (наприклад, «простір», «час», «причина», «наслідок»).

Судження

Форма мислення, у якій стверджується або заперечується певне положення про об’єкт. Судження може бути істинним або хибним, воно є основою для умовиводів і логічних побудов.

Умовивід

Логічна операція, що дозволяє отримати нове знання на основі вже відомих суджень. Розрізняють індуктивні умовиводи (від окремого до загального), дедуктивні (від загального до окремого) та абдуктивні (пошук найбільш ймовірного пояснення).

Концепція

Система поглядів і положень, що пояснює певне явище або процес. Концепція має цілісний характер і може слугувати основою для побудови теорії. Вона задає рамки дослідження та визначає його методологічні орієнтири.

Концепт

Ментальна одиниця, що поєднує значення, образ і культурні асоціації поняття. У гуманітарних науках концепт є ключовим для розуміння мови, культури та комунікації (наприклад, концепт «свобода» включає історичні, соціальні та емоційні смисли).

Поняття

Форма мислення, що узагальнює суттєві ознаки об’єкта чи явища. Поняття є базовим елементом наукового знання, воно дозволяє класифікувати й систематизувати явища.

Науковий факт

Емпірично встановлене і перевірене положення, що має об’єктивний характер. Факти є вихідним матеріалом для узагальнень і побудови теорій. Вони повинні бути достовірними, повторюваними та незалежними від суб’єктивних оцінок.

Наукова діяльність

Цілеспрямований процес здобуття, перевірки та систематизації знань. Вона включає постановку проблеми, висунення гіпотез, проведення досліджень, формування теорій і їхнє практичне застосування. Наукова діяльність має колективний характер і здійснюється у межах певних інституцій та традицій.

Таким чином, кожне поняття методології науки виконує свою функцію у системі пізнання: одні визначають структуру знання (поняття, категорія,

концепт), інші – його динаміку (гіпотеза, умовивід, концепція), а ще інші – критерії науковості (закон, принцип, факт). Разом вони утворюють цілісну методологічну основу науки.

3. Поняття про науку та наукове дослідження. Класифікація наук.

Наука як особлива форма організації знання становить основу розвитку цивілізації, адже саме вона забезпечує перехід від накопичення фактів до їх системного пояснення та практичного застосування. Під наукою розуміють логічно впорядковану систему знань, що ґрунтується на перевірених фактах, принципах і законах, пояснює явища певної галузі та має здатність прогнозувати нові результати. Наука формується історично, розвивається разом із суспільством і відображає рівень його розвитку на певному етапі. Функції науки: пізнавальна (відкриття істини), прогностична (передбачення майбутніх процесів), практична (впровадження знань у виробництво, медицину, освіту), культурна (формування світогляду та цінностей). Особливість науки: вона завжди перебуває у розвитку, постійно уточнює свої теорії, змінює парадигми та інтегрує нові методи.

Наукове дослідження є процесом здобуття нового знання, який включає постановку проблеми, висунення гіпотези, збір та аналіз даних, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді концепцій чи теорій. Воно має чітку методологію, що забезпечує достовірність і об’єктивність отриманих результатів. Наукове дослідження виконує дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття істини, та практичну – орієнтовану на застосування знань у різних сферах діяльності.

Етапи дослідження:

1. Постановка проблеми – визначення питання, яке потребує вирішення.
2. Формулювання гіпотези – припущення щодо можливого пояснення явища.
3. Збір даних – використання спостережень, експериментів, вимірювань.
4. Аналіз і узагальнення – систематизація матеріалу, пошук закономірностей.
5. Висновки – підтвердження або спростування гіпотези.

6. Оформлення результатів – представлення знання у вигляді статті, монографії чи теорії.

Вимоги до дослідження: новизна, об’єктивність, системність, можливість перевірки іншими дослідниками.

Усі науки можна умовно поділити за різними критеріями. За предметом дослідження вони бувають природничі, що пояснюють закономірності природи; соціальні, які аналізують суспільні процеси; гуманітарні, що досліджують людину, її культуру та мову; технічні, спрямовані на створення й удосконалення технологій. За рівнем узагальнення науки поділяють на фундаментальні, які відкривають базові закономірності та формують теоретичну основу, та прикладні, що використовують ці знання для вирішення практичних завдань. За способом пізнання розрізняють емпіричні науки, що ґрунтуються на спостереженнях і досвіді, та теоретичні, які будують моделі й концепції на основі узагальнень. Окрему групу становлять комплексні науки, що інтегрують методи кількох галузей і виникають на стику дисциплін. [8, с. 12]

Структура науки включає понятійний апарат, закони й принципи, гіпотези, моделі та методологічні засади. Вона забезпечує внутрішню узгодженість знання, його системність і можливість перевірки. Функції науки багатогранні: пояснювальна – розкриває причини і механізми явищ; прогностична – дозволяє передбачати нові факти; систематизуюча – упорядковує знання; методологічна – визначає напрями подальших досліджень; практична – забезпечує застосування знань у технологіях, освіті та культурі.

Важливою рисою сучасної науки є її комплексність. Дослідник рідко обмежується одним методом чи підходом, натомість комбінує різні способи пізнання, щоб забезпечити повноту та достовірність результатів. Наприклад, у гуманітарних дослідженнях поєднують соціокультурні та когнітивні моделі, а у природничих науках експериментальні дані доповнюються математичними моделями та комп’ютерними симуляціями.

Таким чином, наука і наукове дослідження – це не просто накопичення фактів, а цілісна система пізнання, яка визначає ефективність, достовірність і здатність до розвитку. Класифікація наук демонструє багатогранність пізнавальної діяльності, її здатність охоплювати як фундаментальні закономірності, так і прикладні аспекти, що робить науку ключовим чинником прогресу людства.

Класифікація наук

1. За предметом дослідження

• Природничі науки – вивчають закономірності природи (фізика, хімія, біологія, геологія). Вони пояснюють природні процеси та створюють основу для технічних відкриттів.

• Соціальні науки – досліджують суспільні відносини, структури та процеси (соціологія, економіка, політологія). Їхня мета – зрозуміти закономірності розвитку суспільства.

• Гуманітарні науки – аналізують людину, її культуру, мову, мистецтво (філологія, історія, культурологія). Вони формують ціннісні орієнтири та світогляд.

• Технічні науки – спрямовані на створення та вдосконалення технологій (інженерія, інформатика). Їхня мета – практичне застосування знань для вирішення конкретних завдань.

2. За рівнем узагальнення

• Фундаментальні науки – відкривають базові закономірності, формують теоретичну основу для інших галузей (математика, теоретична фізика).

• Прикладні науки – використовують фундаментальні знання для практичних цілей (медицина, педагогіка, агрономія).

3. За способом пізнання

• Емпіричні науки – ґрунтуються на спостереженнях і досвіді, накопичують факти (біологія, географія).

• Теоретичні науки – будують моделі та концепції, узагальнюють емпіричні дані (математика, логіка).

4. За міждисциплінарністю

• Комплексні науки – інтегрують методи кількох галузей (екологія, когнітивна наука, біоінформатика). Вони виникають на стику дисциплін і розширюють горизонти пізнання.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке наука і які її основні ознаки?
2. Які функції виконує наука у суспільстві?
3. Чим наукове пізнання відрізняється від буденного чи художнього?
4. Що таке наукове дослідження і які його основні етапи?
5. Які вимоги висуваються до результатів наукового дослідження?
6. У чому полягає новизна та верифікованість наукового знання?
7. Які основні критерії класифікації наук ви знаєте?
8. Чим відрізняються природничі науки від соціальних?
9. Які особливості гуманітарних наук у порівнянні з технічними?
10. Що таке фундаментальні науки і яку роль вони відіграють?
11. Чим прикладні науки відрізняються від фундаментальних?
12. Які приклади емпіричних наук можна навести?
13. У чому полягає специфіка теоретичних наук?
14. Що таке комплексні науки і чому вони виникають на стику дисциплін?
15. Як класифікація наук допомагає зрозуміти структуру наукового знання?
16. Чому сучасна наука характеризується міждисциплінарністю?
17. Як класифікація наук впливає на організацію наукової діяльності?
18. Які приклади сучасних міждисциплінарних наук ви можете назвати?
19. У чому полягає взаємозв’язок між наукою та науковим дослідженням?
20. Чому наука є ключовим чинником розвитку цивілізації?

Тема 3. Лінгвометодологія як наука. Основні принципи наукового пізнання. Загальнонаукові принципи дослідження. Характерні особливості системного методу дослідження. Поняття, побудова і структура системи. Класифікація систем. Мова як функціональна адаптивна система. Внутрішньосистемні відношення. Адаптивна функціональна система. Поняття середовища. Класифікація і категоризація. Польова структура і нечіткі множини.

Список використаних джерел:

1. Алексенко С.Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2020. 31 с.
2. Гриценко П.Ю., ін. Методи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Умань: Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини, 2020. 106 с.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична методологія XXI століття: сучасні парадигми та напрями. Полтава: Довкілля, 2020. 412 с.
4. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії та методологія досліджень. Донецьк: ДонНУ, 2021. 256 с.
5. Кочерган М.П. Методологічні засади сучасного мовознавства. Київ: Академія, 2021. 298 с.
6. Мельник О.В. Теорія систем і системний аналіз. Київ: КНЕУ, 2022. 254 с.
7. Сидоренко Л.П. Наукове пізнання: принципи та методи. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. 176 с.
8. Селіванова О.О. Методологія когнітивно-дискурсивних досліджень у лінгвістиці. Полтава: Довкілля, 2023. 376 с.
9. Павленко І.С. Мова як адаптивна система: когнітивний аспект. Київ: Академія, 2023. 192 с.
10. Кузьменко О.П. Середовище і система: методологічні аспекти. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2024. 205 с.

1. Лінгвометодологія як наука.

Лінгвометодологія як особлива форма організації знання становить основу розвитку сучасної лінгвістики, адже саме вона забезпечує перехід від накопичення мовних фактів до їх системного пояснення та практичного застосування. Під лінгвометодологією розуміють логічно впорядковану систему принципів, методів і прийомів, що спрямовані на дослідження мови як складного соціокультурного та когнітивного явища. Вона формується історично, розвивається разом із лінгвістичною наукою і відображає рівень її розвитку на певному етапі.

Лінгвометодологічне дослідження є процесом здобуття нового знання про мовні явища, який включає постановку проблеми, висунення гіпотези, збір та аналіз мовних даних, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді концепцій чи моделей. Воно має чітку методологію, що забезпечує достовірність і об’єктивність отриманих результатів. Лінгвометодологія виконує дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття закономірностей мовної системи, та практичну – орієнтовану на застосування знань у перекладознавстві, мовній освіті, комунікації.

Усі методи лінгвометодології можна умовно поділити за різними критеріями. За рівнем узагальнення вони бувають загальнонаукові, що застосовуються у більшості дисциплін (аналіз, синтез, індукція, дедукція), та спеціальні, спрямовані на вирішення конкретних лінгвістичних завдань (порівняльно-історичний метод, структурний аналіз, когнітивний підхід). За способом побудови розрізняють емпіричні методи, що ґрунтуються на спостереженнях і експериментальних даних, та теоретичні, які формуються на основі логічних узагальнень і моделювання. За сферою застосування виділяють методи дослідження фонетики, граматики, семантики, прагматики та перекладознавства. За ступенем розвитку методи можуть бути класичними, сучасними або перспективними, що перебувають на стадії формування.

Структура лінгвометодології включає понятійний апарат (метод, принцип, категорія, концепт), закони і принципи мовної системи, гіпотези щодо

функціонування мови, моделі комунікативних процесів та методологічні засади дослідження. Вона забезпечує внутрішню узгодженість знання, його системність і можливість перевірки. Функції лінгвометодології багатогранні: пояснювальна – розкриває причини і механізми мовних явищ; прогностична – дозволяє передбачати нові тенденції у розвитку мови; систематизуюча – упорядковує методи та підходи; методологічна – визначає напрями подальших досліджень; практична – забезпечує застосування знань у мовній освіті та перекладі.

Важливою рисою сучасної лінгвометодології є її комплексність. Дослідник рідко обмежується одним методом чи підходом, натомість комбінує різні способи пізнання, щоб забезпечити повноту та достовірність результатів. Наприклад, у дослідженнях тексту поєднують структурний аналіз із когнітивними моделями, а у перекладознавстві емпіричні спостереження доповнюються комп'ютерними технологіями та корпусними дослідженнями.

Таким чином, лінгвометодологія – це не просто набір методів, а цілісна система пізнання, яка визначає ефективність, достовірність і здатність до розвитку лінгвістики. Вона формує логіку дослідження, забезпечує зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяє інтегрувати мовні знання у єдину наукову систему.

2. Основні принципи наукового пізнання.

Наукове пізнання як особлива форма організації знання становить основу розвитку науки, адже саме воно забезпечує перехід від накопичення фактів до їх системного пояснення та практичного застосування. Під принципами наукового пізнання розуміють логічно впорядковану систему вихідних положень, що спрямовують дослідницьку діяльність, визначають її методологію та забезпечують достовірність результатів. Принципи формуються історично, розвиваються разом із наукою і відображають рівень її розвитку на певному етапі.

Наукове дослідження, здійснене на основі принципів пізнання, є процесом здобуття нового знання, який включає постановку проблеми, висунення гіпотези, збір та аналіз даних, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді концепцій чи теорій. Принципи забезпечують чітку методологію, що гарантує об'єктивність і системність отриманих результатів. Вони виконують дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття істини, та практичну – орієнтовану на застосування знань у різних сферах діяльності.

Усі принципи наукового пізнання можна умовно поділити за різними критеріями. За загальною спрямованістю вони бувають універсальні (об'єктивність, системність, історизм), що застосовуються у більшості наук, та спеціальні, які враховують особливості окремих дисциплін. За способом реалізації розрізняють емпіричні принципи, що ґрунтуються на спостереженнях і досвіді, та теоретичні, які формуються на основі логічних узагальнень і моделювання. За сферою застосування виділяють принципи природничих, соціальних, гуманітарних і технічних наук. За ступенем розвитку вони можуть бути класичними, сучасними або перспективними, що перебувають на стадії формування.

Структура системи принципів включає понятійний апарат (категорії, закони, концепти), методологічні засади (об'єктивність, доказовість, узгодженість теорії та практики), а також евристичні положення, що сприяють відкриттю нового знання. Вона забезпечує внутрішню узгодженість пізнання, його системність і можливість перевірки. Функції принципів багатогранні: пояснювальна – розкриває логіку дослідження; прогностична – дозволяє передбачати розвиток науки; систематизуюча – упорядковує методи та підходи; методологічна – визначає напрями подальших досліджень; практична – забезпечує застосування знань у різних сферах.

Важливою рисою сучасної науки є комплексність принципів. Дослідник рідко обмежується одним підходом, натомість комбінує різні принципи, щоб забезпечити повноту та достовірність результатів. Наприклад, у гуманітарних

дослідженнях поєднують принцип історизму з принципом системності, а у природничих науках принцип об’єктивності доповнюється принципом розвитку та комплексності.

Таким чином, принципи наукового пізнання – це не просто методологічні положення, а цілісна система орієнтирів, яка визначає ефективність, достовірність і здатність науки до розвитку. Вони формують логіку дослідження, забезпечують зв’язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяють інтегрувати знання у єдину наукову систему.

3. Загальнонаукові принципи дослідження.

Загальнонаукові принципи дослідження як особлива форма організації пізнання становлять основу розвитку науки, адже саме вони забезпечують перехід від накопичення фактів до їх системного пояснення та практичного застосування. Під загальнонауковими принципами розуміють логічно впорядковану систему вихідних положень, що спрямовують дослідницьку діяльність, визначають її методологію та забезпечують достовірність результатів. Вони формуються історично, розвиваються разом із наукою і відображають рівень її розвитку на певному етапі.

Наукове дослідження, здійснене на основі загальнонаукових принципів, є процесом здобуття нового знання, який включає постановку проблеми, висунення гіпотези, збір та аналіз даних, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді концепцій чи теорій. Принципи забезпечують чітку методологію, що гарантує об’єктивність і системність отриманих результатів. Вони виконують дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття істини, та практичну – орієнтовану на застосування знань у різних сферах діяльності.

Усі загальнонаукові принципи можна умовно поділити за різними критеріями. За рівнем узагальнення вони бувають універсальні, що застосовуються у більшості наук (об’єктивність, системність, історизм), та спеціалізовані, які враховують особливості окремих дисциплін. За способом

реалізації розрізняють емпіричні принципи, що ґрунтуються на спостереженнях і досвіді, та теоретичні, які формуються на основі логічних узагальнень і моделювання. За сферою застосування виділяють принципи природничих, соціальних, гуманітарних і технічних наук. За ступенем розвитку вони можуть бути класичними, сучасними або перспективними, що перебувають на стадії формування.

Структура загальнонаукових принципів включає понятійний апарат (категорії, закони, концепти), методологічні засади (об'єктивність, доказовість, узгодженість теорії та практики), а також евристичні положення, що сприяють відкриттю нового знання. Вона забезпечує внутрішню узгодженість пізнання, його системність і можливість перевірки. Функції принципів багатогранні: пояснювальна – розкриває логіку дослідження; прогностична – дозволяє передбачати розвиток науки; систематизуюча – упорядковує методи та підходи; методологічна – визначає напрями подальших досліджень; практична – забезпечує застосування знань у різних сферах. [10, с. 8]

Важливою рисою сучасної науки є комплексність загальнонаукових принципів. Дослідник рідко обмежується одним підходом, натомість комбінує різні принципи, щоб забезпечити повноту та достовірність результатів. Наприклад, у гуманітарних дослідженнях поєднують принцип історизму з принципом системності, а у природничих науках принцип об'єктивності доповнюється принципом розвитку та комплексності.

Таким чином, загальнонаукові принципи дослідження – це не просто методологічні положення, а цілісна система орієнтирів, яка визначає ефективність, достовірність і здатність науки до розвитку. Вони формують логіку дослідження, забезпечують зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяють інтегрувати знання у єдину наукову систему.

4. Характерні особливості системного методу дослідження.

Системний метод дослідження як особлива форма організації наукового пізнання становить основу сучасної науки, адже саме він забезпечує перехід від

розгляду окремих фактів до їх комплексного пояснення та практичного застосування. Під системним методом розуміють логічно впорядкований спосіб аналізу об'єктів як цілісних структур, що складаються з взаємопов'язаних елементів і функціонують у певному середовищі. Він формується історично, розвивається разом із наукою і відображає рівень її розвитку на певному етапі.

Системне дослідження є процесом здобуття нового знання про складні явища, який включає постановку проблеми, визначення структури об'єкта, аналіз його елементів та взаємозв'язків, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді моделей чи концепцій. Воно має чітку методологію, що забезпечує достовірність і об'єктивність отриманих результатів. Системний метод виконує дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття закономірностей функціонування систем, та практичну – орієнтовану на застосування знань у технологіях, управлінні, освіті та культурі.

Характерні особливості системного методу можна умовно поділити за різними критеріями:

• За предметом аналізу: він розглядає об'єкти як системи, що складаються з елементів, підсистем і зв'язків.

• За рівнем узагальнення: системний метод дозволяє поєднувати мікрорівень (аналіз окремих елементів) і макрорівень (аналіз цілісної структури).

• За способом побудови: він поєднує емпіричні спостереження з теоретичним моделюванням, забезпечуючи комплексність дослідження.

• За сферою застосування: використовується у природничих, соціальних, гуманітарних і технічних науках, особливо там, де об'єкти мають складну структуру (економіка, лінгвістика, біологія, інформатика).

• За ступенем розвитку: системний метод постійно вдосконалюється, інтегруючи нові інструменти – математичні моделі, комп'ютерні симуляції, інформаційні технології.

Структура системного методу включає:

• понятійний апарат (система, елемент, структура, функція, середовище);

- принципи (цілісність, взаємозв’язок, ієрархічність, розвиток);
- методи (структурний аналіз, моделювання, синергетичний підхід);
- інструменти (статистичні моделі, комп’ютерні програми, графічні схеми).

Функції системного методу багатогранні:

- Пояснювальна – розкриває механізми функціонування систем;
- Прогностична – дозволяє передбачати розвиток систем у майбутньому;
- Систематизуюча – упорядковує знання про складні об’єкти;
- Методологічна – визначає напрями подальших досліджень;
- Практична – забезпечує застосування знань у різних сферах діяльності.

Важливою рисою системного методу є його комплексність. Дослідник рідко обмежується аналізом окремих елементів, натомість розглядає їх у взаємозв’язку та взаємодії. Наприклад, у лінгвістиці системний метод дозволяє досліджувати мову як цілісну структуру, що складається з фонетики, граматики, семантики та прагматики, а в економіці – як систему виробництва, розподілу та споживання.

Таким чином, системний метод дослідження – це не просто один із підходів, а універсальна методологія, яка визначає ефективність, достовірність і здатність науки до розвитку. Він формує логіку дослідження, забезпечує зв’язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяє інтегрувати знання у єдину наукову систему.

5. Поняття, побудова і структура системи. Класифікація систем.

Система як особлива форма організації знання становить основу сучасної науки, адже саме вона забезпечує перехід від розгляду окремих явищ до їх комплексного пояснення та практичного застосування. Під системою розуміють логічно впорядковане утворення, що складається з взаємопов’язаних елементів, які утворюють цілісну структуру та функціонують у певному середовищі для досягнення спільної мети. Поняття системи формується історично, розвивається разом із наукою і відображає рівень її розвитку на певному етапі.

Наукове дослідження, здійснене на основі системного підходу, є процесом здобуття нового знання, який включає постановку проблеми, визначення меж системи, аналіз її елементів та взаємозв'язків, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді моделей чи концепцій. Системний підхід забезпечує чітку методологію, що гарантує об'єктивність і комплексність отриманих результатів. Він виконує дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття закономірностей функціонування систем, та практичну – орієнтовану на застосування знань у технологіях, управлінні, освіті та культурі.

Усі особливості системи можна умовно поділити за різними критеріями. За предметом аналізу вона розглядається як сукупність елементів, підсистем і зв'язків. За рівнем узагальнення система дозволяє поєднувати мікрорівень (аналіз окремих елементів) і макрорівень (аналіз цілісної структури). За способом побудови система інтегрує емпіричні спостереження з теоретичним моделюванням, забезпечуючи комплексність дослідження. За сферою застосування поняття системи використовується у природничих, соціальних, гуманітарних і технічних науках, особливо там, де об'єкти мають складну структуру. За ступенем розвитку системи можуть бути класичними, сучасними або перспективними, що перебувають на стадії формування.

Структура системи включає понятійний апарат (система, елемент, структура, функція, середовище), принципи (цілісність, взаємозв'язок, ієрархічність, розвиток), методи (структурний аналіз, моделювання, синергетичний підхід) та інструменти (статистичні моделі, комп'ютерні програми, графічні схеми).

Класифікація систем багатогранна:

- За природою походження: природні (біосфера, організм) та штучні (технічні пристрої, соціальні інститути).
- За рівнем складності: прості (невелика кількість елементів, лінійні зв'язки) та складні (багато елементів, нелінійні взаємозв'язки, багаторівнева структура).

• За характером взаємодії: відкриті (обмінюються інформацією, енергією, речовиною із середовищем) та закриті (ізольовані від зовнішніх впливів).

• За функціональним призначенням: технічні, соціальні, біологічні, інформаційні.

• За рівнем організації: мікросистеми (клітина, сім'я), макросистеми (держава, біосфера), мегасистеми (планета, космос).

Функції системного підходу багатогранні: пояснювальна – розкриває механізми функціонування систем; прогностична – дозволяє передбачати розвиток систем у майбутньому; систематизуюча – упорядковує знання про складні об'єкти; методологічна – визначає напрями подальших досліджень; практична – забезпечує застосування знань у різних сферах діяльності.

Важливою рисою поняття системи є його універсальність. Дослідник рідко обмежується аналізом окремих елементів, натомість розглядає їх у взаємозв'язку та взаємодії. Наприклад, у лінгвістиці система мови включає фонетику, граматику, семантику та прагматику, а в економіці система охоплює виробництво, розподіл і споживання.

Таким чином, поняття, побудова і структура системи, а також її класифікація – це не просто теоретичні положення, а універсальна методологія, яка визначає ефективність, достовірність і здатність науки до розвитку. Вони формують логіку дослідження, забезпечують зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяють інтегрувати знання у єдину наукову систему.

6. Мова як функціональна адаптивна система. Внутрішньосистемні відношення. Адаптивна функціональна система.

Мова як особлива форма організації пізнання становить основу розвитку людського суспільства, адже саме вона забезпечує перехід від індивідуальних мовних актів до їх комплексного пояснення та практичного застосування. Під мовою розуміють логічно впорядковану систему знаків і правил, що складається з взаємопов'язаних елементів і функціонує у певному

соціокультурному середовищі. Вона формується історично, розвивається разом із суспільством і відображає рівень його розвитку на певному етапі.

Наукове дослідження, здійснене на основі системного підходу до мови, є процесом здобуття нового знання, який включає постановку проблеми, визначення структури мовної системи, аналіз її елементів та взаємозв'язків, формулювання висновків і представлення результатів у вигляді моделей чи концепцій. Такий підхід забезпечує чітку методологію, що гарантує об'єктивність і комплексність отриманих результатів. Він виконує дві ключові функції: пізнавальну – спрямовану на відкриття закономірностей функціонування мовної системи, та практичну – орієнтовану на застосування знань у комунікації, перекладознавстві, мовній освіті та культурі.

Усі особливості мови як адаптивної системи можна умовно поділити за різними критеріями. За предметом аналізу вона розглядається як система, що складається з фонетики, морфології, синтаксису, семантики та прагматики. За рівнем узагальнення мова дозволяє поєднувати мікрорівень (аналіз окремих мовних одиниць) і макрорівень (аналіз цілісної комунікативної структури). За способом побудови мовна система інтегрує емпіричні спостереження (живе мовлення, тексти) з теоретичним моделюванням (граматичні правила, семантичні моделі). За сферою застосування мова використовується у природному спілкуванні, науці, техніці, мистецтві та культурі. За ступенем розвитку мовні системи постійно вдосконалюються, інтегруючи нові елементи – запозичення, неологізми, стилістичні варіації.

Структура мовної системи включає понятійний апарат (фонема, морфема, слово, речення, текст), принципи (цілісність, взаємозв'язок, ієрархічність, розвиток), методи (структурний аналіз, функціональний підхід, когнітивне моделювання) та інструменти (корпусна лінгвістика, статистичні моделі, комп'ютерні програми).

Функції мови як адаптивної системи багатогранні:

- Пояснювальна – розкриває механізми функціонування мовних явищ;
- Прогностична – дозволяє передбачати тенденції розвитку мови;

- Систематизуюча – упорядковує знання про мовні процеси;
- Методологічна – визначає напрями подальших досліджень;
- Практична – забезпечує ефективність комунікації у різних сферах діяльності.

Важливою рисою мови є її адаптивність. Дослідник рідко обмежується аналізом окремих елементів, натомість розглядає їх у взаємозв'язку та взаємодії. Наприклад, у сучасній лінгвістиці мова досліджується як жива система, що постійно змінюється під впливом соціальних, культурних та технологічних чинників: від появи нових слів у цифровому середовищі до трансформації граматичних структур у розмовному мовленні.

Таким чином, мова як функціональна адаптивна система – це не просто засіб комунікації, а універсальна методологія пізнання, яка визначає ефективність, достовірність і здатність науки до розвитку. Вона формує логіку дослідження, забезпечує зв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями та дозволяє інтегрувати мовні знання у єдину наукову систему.

7. Поняття середовища. Класифікація і категоризація. Польова структура і нечіткі множини.

Середовище є однією з ключових категорій системного аналізу, адже саме воно визначає умови існування та розвитку будь-якої системи. Під середовищем розуміють сукупність зовнішніх умов і факторів, у яких функціонує система. Воно може бути природним, соціальним, культурним, інформаційним чи технічним і завжди впливає на внутрішню організацію та поведінку об'єкта. Характерними ознаками середовища є його зовнішність, динамічність, комплексність та адаптивність. Система змушена пристосовуватися до змін середовища, що забезпечує її життєздатність.

Класифікація середовищ здійснюється за кількома критеріями. За природою походження вони поділяються на природні (біосфера, клімат, географічні умови) та штучні (технічні системи, урбанізоване середовище). За рівнем впливу розрізняють макросередовище, що охоплює глобальні процеси та цивілізаційні умови, і мікросередовище, яке визначає локальні умови

існування системи. За функціональним призначенням середовище може бути соціальним, інформаційним чи економічним. За стабільністю воно буває стабільним, тобто відносно незмінним у часі, або нестабільним, схильним до швидких трансформацій. Категоризація середовищ передбачає їх поділ на групи за спільними ознаками, що дозволяє систематизувати знання та виявляти закономірності взаємодії системи з оточенням.

Особливе значення у дослідженні має поняття польової структури середовища. Вона розглядає взаємодію системи з оточенням як «силове поле», де різні фактори мають певний напрям і силу впливу. Польова структура дозволяє визначати вектори впливу, їх інтенсивність, співвідношення позитивних і негативних чинників, а також динаміку змін у часі. Такий підхід дає можливість моделювати взаємодію системи з середовищем та прогнозувати її розвиток.

Ще одним важливим інструментом є використання нечітких множин. Це математичний апарат, що дозволяє описувати невизначені, багатозначні або нечіткі характеристики середовища. На відміну від класичних множин, де елемент або належить, або не належить множині, у нечітких множинах ступінь належності може змінюватися від 0 до 1. Такий підхід дає змогу моделювати невизначені умови, описувати якісні характеристики, прогнозувати поведінку системи у неоднозначних ситуаціях та інтегрувати кількісні й якісні дані в єдину модель.

Приклад для філології

1. Польова структура у мовознавстві

Уявімо дослідження семантичного поля слова «світло».

• Це слово має різні значення: фізичне явище (світло лампи), метафоричне (світло знання), символічне (світло істини).

• Польова структура тут описує взаємодію значень у «семантичному полі»:

• ядро (основне значення – фізичне світло),

• периферія (метафоричні та символічні значення),

• вектори впливу (зв’язки з іншими словами: «темрява», «знання», «правда»).

Таким чином, польова структура дозволяє моделювати, як різні значення слова взаємодіють між собою та змінюються залежно від контексту.

2. Нечіткі множини у мовознавстві

У лінгвістиці часто трапляються явища, які не мають чітких меж. Наприклад, класифікація стилів мовлення: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній.

• У реальному мовленні тексти можуть поєднувати ознаки кількох стилів.

• Використання нечітких множин дозволяє описати ступінь належності тексту до певного стилю:

• наукова стаття може належати до «наукового стилю» на 0.8, але водночас мати риси «публіцистичного» на 0.2;

• художній нарис може поєднувати «художній» стиль (0.7) і «публіцистичний» (0.3).

Таким чином, нечіткі множини допомагають моделювати багатозначність і перехідність мовних явищ.

Таким чином, середовище є ключовою категорією системного аналізу, яка визначає умови існування та розвитку системи. Його класифікація і категоризація дозволяють впорядкувати знання, польова структура допомагає моделювати взаємодію факторів, а нечіткі множини забезпечують опис невизначеності та багатозначності реальних процесів. У комплексі ці підходи формують глибоке розуміння взаємозв'язку системи та середовища, що є основою сучасного наукового пізнання.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке лінгвометодологія і яке її місце у системі мовознавчих наук?
2. Які завдання та функції виконує лінгвометодологія?
3. Які основні принципи забезпечують достовірність і системність наукового знання?
4. Що розуміють під загальнонауковими принципами дослідження?
5. Назвіть приклади універсальних загальнонаукових принципів.

6. У чому полягає сутність системного методу дослідження?
7. Що таке система і які її основні ознаки?
8. Як класифікуються системи за природою походження, рівнем складності та характером взаємодії?
9. Як мова змінюється під впливом соціальних і культурних чинників?
10. Що таке середовище у системному аналізі?
11. Як класифікується середовище за природою, рівнем впливу та стабільністю?
12. У чому полягає сутність польової структури середовища?
13. Які основні характеристики польової структури можна визначити?
14. Що таке нечіткі множини та чим вони відрізняються від класичних множин?
15. Як нечіткі множини застосовуються для опису невизначених умов середовища?
16. Чому середовище вважається ключовою категорією системного аналізу?

Тема 4. Лінгвометодологія. Парадигматичний простір сучасної лінгвометодології. Порівняльно-історична парадигма. Системно-структурна парадигма. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма.

Список використаних джерел:

1. Алексенко, С. Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 31 с.

2. Черниш, А. Лінгвосинергетика як новітня парадигма дискурсивних досліджень. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. 45 с.

3. Загнітко, А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2021. 412 с.

4. Селіванова, О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2020. 864 с.

5. Dombrovan, T. I. Applicative potential of the synergetic paradigm in linguistics. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2022. 28 с.

6. Kulyk, L. Cognitive and communicative paradigms in modern linguistics. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 37 с.

7. Petrenko, I. Synergetic approach in translation studies: methodology and practice. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2025. 54 с.

1. Лінгвометодологія. Парадигматичний простір сучасної лінгвометодології.

Лінгвометодологія у сучасному науковому дискурсі постає як інтегративна галузь, що поєднує лінгвістичні дослідження з методологічними принципами науки, формуючи цілісну систему знання про мову та її функціонування. Вона не обмежується лише описом мовних явищ, а прагне виробити універсальні підходи до їх аналізу, інтерпретації та застосування. Саме тому поняття парадигматичного простору сучасної лінгвометодології набуває особливої ваги: воно окреслює багатовимірне поле, у якому

співіснують різні концептуальні моделі, методи та дослідницькі стратегії. Цей простір є динамічним, відкритим до інновацій та міждисциплінарних синтезів, що відповідає загальним тенденціям розвитку постнекласичної науки.

У межах парадигматичного простору можна виокремити кілька ключових напрямів. Структуралістична парадигма зосереджується на системності та формальних відношеннях між мовними одиницями, забезпечуючи фундамент для опису мовної структури. Когнітивна парадигма переносить акцент на взаємозв'язок мови та мислення, розглядаючи мовні явища як відображення концептуальних структур людської свідомості. Комунікативна парадигма трактує мову як інструмент соціальної взаємодії, що формує та підтримує суспільні зв'язки. Дискурсивна парадигма аналізує мову в контексті текстових практик, комунікативних стратегій та культурних кодів. Постнекласична парадигма характеризується плюралізмом методів, відкритістю до міждисциплінарних підходів та активним використанням цифрових технологій, що дозволяє розширювати горизонти лінгвістичних досліджень.

Сучасна лінгвометодологія демонструє низку тенденцій, які визначають її розвиток. По-перше, це інтеграція кількісних та якісних методів: корпусна лінгвістика, статистичний аналіз і комп'ютерні технології поєднуються з інтерпретативними та герменевтичними підходами. По-друге, цифровізація досліджень відкриває нові можливості для автоматизованого аналізу текстів, моделювання мовних процесів та застосування штучного інтелекту. По-третє, методологічний плюралізм дозволяє співіснувати різним дослідницьким моделям без домінування єдиної, що відповідає сучасним уявленням про багатогранність мовного феномену. По-четверте, орієнтація на практичну застосовність робить лінгвометодологію важливим інструментом не лише для академічних студій, а й для прикладних сфер – від освітніх технологій до мовної політики та комунікативного менеджменту.

Приклади практичного застосування лінгвометодології підтверджують її значення. У лінгводидактиці вона забезпечує розробку ефективних методів навчання іноземних мов, враховуючи когнітивні та комунікативні стратегії

учнів. У сфері цифрової лінгвістики лінгвометодологія сприяє створенню корпусів текстів, систем автоматичного перекладу та інтелектуальних пошукових алгоритмів. У соціолінгвістиці вона допомагає аналізувати мовні практики різних соціальних груп, виявляти закономірності мовної варіативності та прогнозувати зміни у мовній політиці. У прикладній лінгвістиці методологічні принципи використовуються для розробки комунікативних стратегій у бізнесі, політиці та медіа, що підкреслює практичну цінність лінгвометодології.

Таким чином, парадигматичний простір сучасної лінгвометодології є багатовимірним і відкритим, він поєднує класичні та інноваційні підходи, забезпечуючи розвиток мовознавства в умовах постнекласичної науки. Його динаміка відображає не лише різноманітність методів, але й формує нові горизонти для інтеграції лінгвістики з іншими галузями знання, що робить лінгвометодологію ключовим чинником у формуванні сучасної наукової картини світу.

2. Порівняльно-історична парадигма.

Порівняльно-історична парадигма у мовознавстві є однією з фундаментальних дослідницьких моделей, що сформувала основу для розвитку сучасної лінгвістики. Вона виникла у XIX столітті як відповідь на потребу систематизувати знання про спорідненість мов та реконструювати їхнє історичне минуле. Її головна мета полягає у виявленні генетичних зв’язків між мовами, встановленні закономірностей їхнього розвитку та реконструкції прамовних систем. У цьому контексті порівняльно-історична парадигма не лише описує мовні явища, але й прагне пояснити їх походження, еволюцію та взаємодію.

Основою парадигми є метод порівняння, який дозволяє зіставляти мовні одиниці різних мов і виявляти спільні риси, що свідчать про їхню спорідненість. Важливим інструментом виступає метод реконструкції, завдяки якому на основі зіставлення сучасних мовних форм відновлюються гіпотетичні

прамовні структури. Цей підхід забезпечив створення індоєвропейської компаративістики, яка стала класичним прикладом застосування порівняльно-історичної парадигми.

Парадигматичний простір порівняльно-історичної лінгвістики охоплює кілька рівнів. По-перше, це генетичний рівень, що зосереджується на встановленні спорідненості мов та їх класифікації у мовні сім'ї. По-друге, діахронічний рівень, який аналізує зміни у фонетиці, морфології та лексиці в історичній перспективі. По-третє, реконструктивний рівень, що спрямований на відновлення прамовних систем і моделювання їхньої структури.

Сучасна порівняльно-історична парадигма зазнала значних трансформацій. Вона інтегрує традиційні методи з новітніми технологіями, зокрема комп'ютерною лінгвістикою, статистичним моделюванням та корпусними дослідженнями. Це дозволяє не лише уточнювати реконструкції, але й застосовувати їх у суміжних галузях – археології, етнології, культурології. Наприклад, аналіз лексичних запозичень допомагає відтворювати історичні контакти між народами, а дослідження фонетичних змін дає змогу простежувати закономірності мовної еволюції.

Практичне значення порівняльно-історичної парадигми проявляється у кількох сферах. У мовній політиці вона сприяє усвідомленню спільних коренів мов, що формує культурну ідентичність та міжетнічну комунікацію. У лінгводидактиці її принципи використовуються для пояснення системних зв'язків між мовами, що полегшує процес вивчення іноземних мов. У цифровій лінгвістиці порівняльно-історичні методи застосовуються для створення баз даних споріднених мов та автоматизованих систем аналізу.

Отже, порівняльно-історична парадигма є не лише класичною моделлю мовознавчих досліджень, але й сучасним інструментом, що поєднує традиційні методи з інноваційними технологіями. Її парадигматичний простір охоплює генетичний, діахронічний та реконструктивний рівні, забезпечуючи комплексне осмислення мовної еволюції. Завдяки цьому вона залишається актуальною у

сучасній науці, відкриваючи нові можливості для міждисциплінарних досліджень та практичного застосування у різних сферах людської діяльності.

3. Системно-структурна парадигма.

Системно-структурна парадигма у мовознавстві є однією з ключових дослідницьких моделей, що визначила розвиток лінгвістики у XX столітті та продовжує впливати на сучасні наукові пошуки. Її витоки пов'язані з ідеями структуралізму, який розглядав мову як цілісну систему, де кожен елемент набуває значення лише у взаємозв'язку з іншими. Основний принцип цієї парадигми полягає у тому, що мова є організованою структурою, яка функціонує за власними законами, незалежними від зовнішніх чинників.

Системно-структурна парадигма ґрунтується на кількох базових положеннях. По-перше, мова розглядається як ієрархічна система, що складається з рівнів – фонетичного, морфологічного, лексичного, синтаксичного. Кожен рівень має власну організацію, але водночас перебуває у взаємодії з іншими. По-друге, значення мовних одиниць визначається не ізольовано, а через їхні відношення у системі. По-третє, структура мови є стабільною, проте здатною до розвитку, що забезпечує її динамічність і адаптивність.

Парадигматичний простір системно-структурної лінгвістики охоплює кілька напрямів. Це формальний аналіз мовних одиниць, що дозволяє описати їхні функції та взаємозв'язки; синхронічний підхід, який зосереджується на дослідженні мови у певний момент часу; а також моделювання мовних систем, що забезпечує створення узагальнених схем і структур для пояснення мовних процесів.

Сучасна системно-структурна парадигма зазнала трансформацій, інтегруючи класичні принципи з новітніми методами. Вона активно застосовується у корпусній лінгвістиці, де аналіз великих масивів текстів дозволяє виявляти закономірності функціонування мовних структур. У когнітивній лінгвістиці системно-структурний підхід поєднується з

дослідженням мови як відображення мисленнєвих процесів. У прикладній сфері він використовується для розробки алгоритмів автоматичного перекладу, пошукових систем та інтелектуальних технологій обробки мовних даних.

Практичне значення системно-структурної парадигми проявляється у кількох площинах. У лінгводидактиці вона забезпечує системний підхід до навчання мов, де граматика, лексика та синтаксис розглядаються як взаємопов'язані компоненти. У мовній політиці та стандартизації системно-структурний аналіз допомагає формувати норми літературної мови та регулювати її функціонування у суспільстві. У цифровій лінгвістиці принципи системності та структурності лежать в основі створення електронних словників, граматичних баз та програм для автоматизованого аналізу текстів.

Таким чином, системно-структурна парадигма є однією з найважливіших у сучасному мовознавстві. Вона забезпечує цілісне бачення мови як організованої системи, де кожен елемент має значення лише у взаємозв'язку з іншими. Її парадигматичний простір охоплює формальний, синхронічний та прикладний рівні, що робить її універсальним інструментом для аналізу мовних явищ. Завдяки інтеграції з новітніми технологіями системно-структурна парадигма зберігає актуальність і відкриває нові перспективи для розвитку лінгвістики у XXI столітті.

4. Антропоцентрична парадигма.

Антропоцентрична парадигма у сучасному мовознавстві є однією з провідних дослідницьких моделей, що сформувалася наприкінці XX – на початку XXI століття як реакція на обмеженість традиційних структуралістичних і формально-логічних підходів. Її сутність полягає у тому, що мова розглядається не як самодостатня система, а як феномен, нерозривно пов'язаний із людиною, її мисленням, культурою, комунікативними потребами та соціальною діяльністю. У центрі уваги антропоцентричної парадигми перебуває мовна особистість, яка є носієм і творцем мовних практик, а також інтерпретатором мовних смислів.

Антропоцентрична парадигма ґрунтується на кількох ключових положеннях. По-перше, мова є інструментом пізнання світу, відображення когнітивних процесів та формування концептуальної картини дійсності. По-друге, мовні явища розглядаються крізь призму їхньої функціональної ролі у комунікації та соціальній взаємодії. По-третє, дослідження мови неможливе без урахування культурного, етнічного та психологічного контекстів, що визначають специфіку мовної поведінки. [12, с. 24]

Парадигматичний простір антропоцентричної лінгвістики охоплює кілька напрямів. Це когнітивна лінгвістика, яка аналізує мову як відображення мисленнєвих структур; психолінгвістика, що досліджує процеси породження та сприйняття мовлення; соціолінгвістика, яка вивчає взаємозв'язок мови та соціальних чинників; а також лінгвокультурологія, що розглядає мову як носій культурних цінностей і традицій.

Сучасна антропоцентрична парадигма активно інтегрує новітні технології та міждисциплінарні підходи. Використання методів когнітивної науки, психології, культурології та комунікативної теорії дозволяє комплексно осмислювати мовні явища. У цифровій лінгвістиці антропоцентричний підхід проявляється у створенні систем штучного інтелекту, здатних моделювати мовну поведінку людини, враховуючи контекст, інтенції та культурні особливості.

Практичне значення антропоцентричної парадигми є багатогранним. У лінгводидактиці вона сприяє розробці методів навчання, орієнтованих на особистісні потреби учня, його когнітивні та комунікативні стратегії. У міжкультурній комунікації антропоцентричний підхід допомагає враховувати культурні відмінності та уникати комунікативних бар'єрів. У сфері медіа та політики він забезпечує аналіз дискурсу з урахуванням психологічних і соціальних чинників, що впливають на сприйняття інформації.

Таким чином, антропоцентрична парадигма є однією з найважливіших у сучасному мовознавстві, оскільки вона переносить акцент із системи мови на людину як її носія та творця. Її парадигматичний простір охоплює когнітивний,

психологічний, соціальний та культурний рівні, що забезпечує комплексне осмислення мовних явищ. Завдяки цьому антропоцентрична парадигма зберігає актуальність і відкриває нові перспективи для розвитку лінгвістики у XXI столітті, формуючи цілісне бачення мови як феномена людської діяльності та культури.

5. Комунікативно-прагматична парадигма.

Комунікативно-прагматична парадигма у сучасному мовознавстві є однією з провідних дослідницьких моделей, що сформувалася у другій половині XX століття під впливом розвитку прагматики, теорії мовленнєвих актів та дискурс-аналізу. Її сутність полягає у тому, що мова розглядається не лише як система знаків чи когнітивний інструмент, а передусім як засіб комунікації, спрямований на досягнення певних цілей у процесі взаємодії між людьми. У центрі уваги цієї парадигми перебуває мовленнєва діяльність, яка завжди має прагматичний вимір – тобто враховує інтенції мовця, очікування адресата та конкретний комунікативний контекст.

У методологічному контексті комунікативно-прагматична парадигма ґрунтується на кількох ключових положеннях. По-перше, мова досліджується як діяльність, що реалізується у конкретних ситуаціях і має цілеспрямований характер. По-друге, аналіз мовних явищ здійснюється з урахуванням інтенцій мовця та ефектів висловлювання для адресата. По-третє, методологія цієї парадигми передбачає використання інструментів дискурс-аналізу, прагматичної інтерпретації та комунікативної лінгвістики, що дозволяє досліджувати мову у її функціональному вимірі.

Парадигматичний простір комунікативно-прагматичної лінгвістики охоплює кілька напрямів. Це теорія мовленнєвих актів (Дж. Остін, Дж. Серль), яка пояснює, як висловлювання виконують певні дії (наказ, прохання, обіцянка тощо). Це дискурс-аналіз, що вивчає мову у контексті соціальних практик та комунікативних стратегій. Це також прагматика тексту, яка досліджує зв’язність, когерентність та інтерпретацію текстових структур у комунікації.

Сучасна комунікативно-прагматична парадигма активно інтегрує міждисциплінарні підходи. Вона взаємодіє з соціолінгвістикою, психологією, культурологією та медіазнавством, що дозволяє комплексно осмислювати мовні явища. У цифровій лінгвістиці її принципи застосовуються для аналізу комунікації у соціальних мережах, створення алгоритмів розпізнавання інтенцій користувачів та моделювання діалогових систем.

Практичне значення комунікативно-прагматичної парадигми проявляється у багатьох сферах. У лінгводидактиці вона забезпечує орієнтацію на формування комунікативної компетентності, де навчання мови спрямоване не лише на засвоєння граматики, а й на розвиток уміння ефективно взаємодіяти у різних ситуаціях. У міжкультурній комунікації цей підхід допомагає враховувати культурні відмінності у мовленнєвій поведінці та уникати непорозумінь. У сфері медіа та політики він дозволяє аналізувати дискурси з урахуванням прагматичних стратегій впливу на аудиторію.

Таким чином, комунікативно-прагматична парадигма у методологічному контексті є важливим етапом розвитку мовознавства, оскільки вона переносить акцент із формальної структури мови на її функціональну та прагматичну роль у комунікації. Її парадигматичний простір охоплює теорію мовленнєвих актів, дискурс-аналіз та прагматику тексту, що забезпечує комплексне осмислення мовних явищ у їхньому комунікативному вимірі. Завдяки цьому комунікативно-прагматична парадигма зберігає актуальність і відкриває нові перспективи для розвитку лінгвістики у XXI столітті, формуючи цілісне бачення мови як інструмента соціальної взаємодії та культурного впливу.

6. Когнітивна парадигма.

Когнітивна парадигма у сучасному мовознавстві та перекладознавстві є однією з найвпливовіших дослідницьких моделей, що сформувалася наприкінці XX століття у контексті когнітивної революції в гуманітарних науках. Її сутність полягає у тому, що мова розглядається як відображення мисленнєвих процесів та концептуальних структур людини, а переклад – як особливий вид

когнітивної діяльності, спрямований на відтворення смислів у межах іншої мовної системи.

У методологічному контексті когнітивна парадигма ґрунтується на кількох ключових положеннях. По-перше, мова є інструментом концептуалізації світу, тобто вона не лише передає інформацію, а й формує картину дійсності. По-друге, мовні одиниці розглядаються як знаки, що відображають ментальні моделі та когнітивні схеми. По-третє, переклад трактується як процес реконструкції концептуальних структур у новому мовному середовищі, що потребує врахування когнітивних і культурних чинників.

Парадигматичний простір когнітивної лінгвістики охоплює такі напрями, як теорія фреймів, концептуальна метафора, когнітивна семантика та когнітивна граматика. У перекладознавстві ці підходи дозволяють пояснити, як перекладач інтерпретує вихідний текст, відтворює його смисли та адаптує їх до культурного контексту цільової аудиторії. Наприклад, аналіз метафоричних моделей у когнітивній парадигмі допомагає зрозуміти, чому певні образи не мають прямого відповідника у іншій мові та потребують трансформації.

Сучасна когнітивна парадигма активно інтегрує міждисциплінарні методи. Вона взаємодіє з психологією, нейронаукою, культурологією та інформатикою, що дозволяє комплексно досліджувати мовні та перекладацькі процеси. У науковій методології когнітивний підхід забезпечує аналіз не лише мовних форм, а й мисленнєвих механізмів, які стоять за ними. У перекладознавстві він сприяє розробці моделей перекладацької компетентності, що включають когнітивні стратегії, пам’ять, увагу та інтерпретацію культурних кодів.

Практичне значення когнітивної парадигми проявляється у кількох площинах. У лінгводидактиці вона допомагає формувати навички концептуального мислення та розуміння культурних моделей, що є необхідними для ефективного перекладу. У перекладацькій практиці когнітивний підхід дозволяє враховувати не лише мовні, а й когнітивні бар’єри

між культурами, що забезпечує адекватність і точність перекладу. У цифровій лінгвістиці когнітивні моделі застосовуються для створення систем машинного перекладу, які намагаються відтворювати не лише формальні структури, а й смислові концепти.

Таким чином, когнітивна парадигма у методології наукових та перекладознавчих досліджень є потужним інструментом, що дозволяє поєднувати аналіз мовних форм із дослідженням мисленнєвих процесів. Вона забезпечує комплексне осмислення мови як когнітивного феномена та перекладу як когнітивної діяльності, відкриваючи нові перспективи для розвитку лінгвістики, перекладознавства та міжкультурної комунікації у XXI столітті.

7. Синергетична парадигма.

Синергетична парадигма у сучасному мовознавстві та методології наукових досліджень постає як інноваційна модель, що сформувалася під впливом загальнонаукової теорії синергетики, розробленої у другій половині XX століття. Її сутність полягає у розгляді мови як відкритої, нелінійної та самоорганізованої системи, яка перебуває у постійній взаємодії з іншими соціальними, культурними та когнітивними системами. На відміну від класичних структурних чи порівняльно-історичних підходів, синергетична парадигма акцентує увагу на динаміці, варіативності та здатності мовних систем до саморозвитку.

У методологічному контексті синергетична парадигма ґрунтується на кількох ключових положеннях. По-перше, мова розглядається як нелінійна система, у якій навіть незначні зміни можуть спричинити масштабні трансформації. По-друге, мовні процеси трактуються як результат самоорганізації, де внутрішні закономірності взаємодіють із зовнішніми чинниками – соціальними, культурними, технологічними. По-третє, дослідження мови здійснюється з урахуванням принципів відкритості, тобто постійного обміну інформацією між мовною системою та середовищем.

Парадигматичний простір синергетичної лінгвістики охоплює кілька напрямів. Це дослідження мовної варіативності, що пояснює появу нових форм і норм у комунікації; аналіз мовних змін у динаміці, який враховує нелінійний характер мовної еволюції; а також моделювання мовних процесів, що дозволяє прогнозувати розвиток мовних систем у майбутньому.

У перекладознавстві синергетична парадигма відкриває нові горизонти. Переклад розглядається як процес взаємодії двох мовних систем, що перебувають у стані відкритості та взаємовпливу. Це означає, що перекладач має враховувати не лише лінгвістичні відповідники, а й культурні, когнітивні та прагматичні чинники, які формують нову якість тексту у цільовій мові. Таким чином, переклад постає як синергетичний акт, у якому поєднуються різні рівні комунікації та створюється новий смисловий простір.

Практичне значення синергетичної парадигми проявляється у кількох площинах. У лінгводидактиці вона сприяє розробці методів навчання, що враховують динаміку мовних змін та індивідуальні стратегії учнів. У соціолінгвістиці синергетичний підхід дозволяє пояснити процеси мовної стандартизації та варіативності у багатомовних суспільствах. У цифровій лінгвістиці він використовується для моделювання мовних процесів за допомогою комп'ютерних технологій, що дає змогу прогнозувати тенденції розвитку мовних систем у глобалізованому світі.

Таким чином, синергетична парадигма у методології мовознавчих та перекладознавчих досліджень є сучасною моделлю, яка забезпечує комплексне осмислення мови як відкритої, самоорганізованої та динамічної системи. Вона поєднує класичні принципи аналізу з інноваційними підходами, відкриваючи нові перспективи для розвитку лінгвістики, перекладознавства та міжкультурної комунікації у XXI столітті.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке лінгвометодологія та яке місце вона займає у сучасному мовознавстві?

2. Як визначається поняття «парадигматичний простір» у лінгвометодології?

3. У чому полягає сутність порівняльно-історичної парадигми та які її основні методи?

4. Які рівні мовної системи досліджує системно-структурна парадигма?

5. Чим антропоцентрична парадигма відрізняється від структуралістичної?

6. Які основні положення комунікативно-прагматичної парадигми у методології мовознавчих досліджень?

7. Як когнітивна парадигма пояснює процеси перекладу та інтерпретації текстів?

8. У чому полягає сутність синергетичної парадигми та як вона застосовується у мовознавстві?

9. Які міждисциплінарні зв’язки простежуються у когнітивній та синергетичній парадигмах?

10. Як сучасні парадигми взаємодіють між собою у постнекласичній науці?

Тема 5. Парадигми сучасної лінгвометодології. Порівняльно-історична парадигма. Системно-структурна парадигма. Основні теорії, положення та концепції порівняльно-історичної та системно-структурної парадигми. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Основні теорії, положення та концепції антропоцентричної та комунікативно-прагматичної парадигм. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма. Основні теорії, положення та концепції когнітивної та синергетичної парадигм.

Список використаних джерел:

1. Алексенко, С. Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 31 с.
2. Селіванова, О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2020. 864 с.
3. Загнітко, А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2021. 412 с.
4. Черниш, А. Лінгвосинергетика як новітня парадигма дискурсивних досліджень. Advanced Linguistics, № 13. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. DOI: https://doi.org/10.20535/.2024.13.305348
5. Dombrovan, T. I. Applicative potential of the synergetic paradigm in linguistics. Bulletin of Kyiv Boris Grinchenko University. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2022.
6. Kulyk, L. Cognitive and communicative paradigms in modern linguistics. Journal of Language and Education, 9(2), 45–58, 2023.
7. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors We Live By (updated edition). Chicago: University of Chicago Press, 2020.
8. Langacker, R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2021.
9. Prigogine, I., Stengers, I. Order out of Chaos: Man’s New Dialogue with Nature. London: Verso, 2020.

10. Haken, H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. Berlin: Springer, 2021.

1. Парадигми сучасної лінгвометодології. Порівняльно-історична парадигма. Системно-структурна парадигма. Основні теорії, положення та концепції порівняльно-історичної та системно-структурної парадигми.

Парадигми сучасної лінгвометодології відображають багатовимірність і динаміку розвитку мовознавства, де кожна дослідницька модель пропонує власний інструментарій для аналізу мовних явищ. Серед них особливе місце займають порівняльно-історична та системно-структурна парадигми, які, попри відмінність у методологічних засадах, формують фундаментальні підходи до осмислення природи мови. Порівняльно-історична парадигма виникла у XIX столітті як відповідь на потребу систематизувати знання про спорідненість мов та реконструювати їхнє історичне минуле. Її головна мета полягає у виявленні генетичних зв'язків між мовами, встановленні закономірностей їхнього розвитку та відновленні прамовних систем. Основними положеннями цієї парадигми є метод порівняння, що дозволяє зіставляти мовні одиниці різних мов і виявляти спільні риси, метод реконструкції, який забезпечує відновлення гіпотетичних прамовних форм, а також діахронічний підхід, що аналізує зміни у фонетиці, морфології та лексиці в історичній перспективі. Концептуально порівняльно-історична парадигма спирається на ідею закономірності мовних змін та можливості їх наукового опису, що заклало основу для індоєвропейської компаративістики та стало фундаментом для подальших історико-лінгвістичних досліджень.

Системно-структурна парадигма сформувалася у XX столітті під впливом структуралізму та ідей Фердинанда де Соссюра. Її сутність полягає у розгляді мови як цілісної системи, де кожен елемент набуває значення лише у взаємозв'язку з іншими. Основними положеннями цієї парадигми є трактування мови як організованої структури, що складається з рівнів – фонетичного, морфологічного, лексичного та синтаксичного; принцип ієрархічності, згідно з

яким кожен рівень має власну організацію, але водночас перебуває у взаємодії з іншими; синхронічний підхід, що зосереджується на дослідженні мови у певний момент часу; а також формальний аналіз, який описує мовні одиниці через їхні функції та відношення у системі. Концептуально системно-структурна парадигма виходить із принципу автономності мовної системи, яка функціонує за власними законами, що забезпечило розвиток структурної лінгвістики та породило нові напрями – семіотику, генеративну граматику, корпусну лінгвістику.

Попри відмінність у підходах, обидві парадигми мають спільну мету – пояснити закономірності функціонування мови. Порівняльно-історична орієнтована на діахронію, тобто історичний розвиток мов, тоді як системно-структурна зосереджується на синхронії, тобто стані мови у певний момент часу. Разом вони формують цілісну картину мовознавства: одна пояснює минуле та еволюцію мов, інша – їхню структуру та функціонування у сучасності.

Таким чином, порівняльно-історична та системно-структурна парадигми є фундаментальними складниками сучасної лінгвометодології. Перша забезпечує розуміння генетичних зв’язків і закономірностей мовної еволюції, друга – системності та структурної організації мовних явищ. Їхнє поєднання створює багатовимірний науковий простір, у якому мова постає як історично зумовлена, але водночас структурно організована система, що відкриває нові перспективи для розвитку мовознавства у XXI столітті.

2. Антропоцентрична парадигма. Комунікативно-прагматична парадигма. Основні теорії, положення та концепції антропоцентричної та комунікативно-прагматичної парадигм.

Антропоцентрична та комунікативно-прагматична парадигми займають провідне місце у сучасній лінгвометодології, оскільки вони відображають зміщення акцентів у мовознавстві від формально-структурного аналізу до вивчення мови як феномена людської діяльності та соціальної взаємодії. Їхнє

становлення пов’язане з розвитком гуманістичних ідей, когнітивної науки та прагматики, що дозволило розширити межі традиційного мовознавства і надати йому міждисциплінарного характеру.

Антропоцентрична парадигма виходить із принципу, що мова є не лише системою знаків, а насамперед інструментом пізнання світу, відображення мисленнєвих процесів та засобом формування культурної ідентичності. У центрі уваги цієї парадигми перебуває мовна особистість, яка є носієм і творцем мовних практик, а також інтерпретатором смислів. Основними положеннями антропоцентричної парадигми є: орієнтація на когнітивні процеси, що визначають мовну діяльність; урахування культурного та етнічного контекстів у дослідженні мови; аналіз мови як інструмента комунікації, що відображає психологічні та соціальні особливості людини. Теоретичною основою цієї парадигми є когнітивна лінгвістика, психолінгвістика та лінгвокультурологія, які пояснюють, як мова формує концептуальну картину світу та забезпечує взаємодію між людьми.

Комунікативно-прагматична парадигма сформувалася у другій половині XX століття під впливом розвитку прагматики, теорії мовленнєвих актів та дискурс-аналізу. Її сутність полягає у тому, що мова розглядається як діяльність, спрямована на досягнення певних цілей у процесі комунікації. Основними положеннями цієї парадигми є: аналіз мовних явищ з урахуванням інтенцій мовця та очікувань адресата; дослідження мовленнєвої діяльності у конкретному комунікативному контексті; розгляд мови як інструмента соціальної взаємодії та впливу. Теоретичну основу комунікативно-прагматичної парадигми становлять теорія мовленнєвих актів (Дж. Остін, Дж. Серль), дискурс-аналіз та прагматика тексту, які пояснюють, як висловлювання виконують певні дії та як вони інтерпретуються у різних соціальних ситуаціях.

Обидві парадигми мають спільні риси, адже вони орієнтовані на людину як центральний елемент мовної діяльності. Антропоцентрична парадигма акцентує на когнітивних, психологічних та культурних аспектах мовлення, тоді як комунікативно-прагматична зосереджується на функціональному та

прагматичному вимірі комунікації. Разом вони формують цілісне бачення мови як феномена, що поєднує мислення, культуру та соціальну взаємодію.

Таким чином, антропоцентрична та комунікативно-прагматична парадигми є важливими складниками сучасної лінгвометодології. Вони забезпечують комплексне осмислення мови як інструмента пізнання, комунікації та культурної взаємодії, відкриваючи нові перспективи для розвитку лінгвістики, перекладознавства та міжкультурної комунікації у XXI столітті.

3. Когнітивна парадигма. Синергетична парадигма. Основні теорії, положення та концепції когнітивної та синергетичної парадигм.

Когнітивна та синергетична парадигми у сучасній лінгвометодології відображають новітні тенденції розвитку мовознавства, що виходять за межі класичних структуралістичних і порівняльно-історичних моделей. Їхнє становлення пов'язане з інтеграцією лінгвістики з когнітивними науками, психологією, культурологією та загальною теорією самоорганізації систем.

Когнітивна парадигма сформувалася наприкінці XX століття у контексті когнітивної революції в гуманітарних науках. Її сутність полягає у розгляді мови як відображення мисленнєвих процесів та концептуальних структур людини. Основними положеннями когнітивної парадигми є трактування мови як інструмента концептуалізації світу; аналіз мовних одиниць як знаків, що відображають ментальні моделі та когнітивні схеми; дослідження мовних явищ крізь призму концептуальної метафори, фреймів та когнітивної семантики. Теоретичну основу цієї парадигми становлять праці Дж. Лакоффа та М. Джонсона (Metaphors We Live By, 2020), де показано, як концептуальні метафори формують мислення та мовні структури, а також роботи Р. Лангакера (Cognitive Grammar: A Basic Introduction, 2021), що пояснюють граматичні категорії як відображення ментальних моделей. В українському контексті прикладом є дослідження Кулинич Л. (2023), яка аналізує когнітивні моделі мислення та їх відображення у мовних структурах, демонструючи вплив

культурних чинників на мовну інтерпретацію. У перекладознавстві когнітивна парадигма пояснює переклад як процес реконструкції концептуальних структур у новому мовному середовищі, що потребує врахування когнітивних і культурних чинників (див. Petrenko, 2025). [15, с. 36]

Синергетична парадигма виникла під впливом загальнонаукової теорії синергетики, розробленої у другій половині XX століття. Її сутність полягає у розгляді мови як відкритої, нелінійної та самоорганізованої системи, яка перебуває у постійній взаємодії з соціальним, культурним та когнітивним середовищем. Основними положеннями синергетичної парадигми є трактування мовних процесів як результату самоорганізації; визнання нелінійності мовних змін, де навіть незначні впливи можуть спричинити масштабні трансформації; розуміння мови як відкритої системи, що постійно обмінюється інформацією із зовнішнім середовищем. Теоретичну основу цієї парадигми становлять ідеї І. Пригожина та І. Стенгерс (Order out of Chaos, 2020), а також Г. Хакена (Synergetics: Introduction and Advanced Topics, 2021), які пояснюють принципи самоорганізації складних систем. У мовознавстві синергетичний підхід адаптовано у працях українських дослідників, зокрема Черниш А. (2024), який аналізує дискурсивні практики крізь призму синергетики, та Домброва Т. І. (2022), яка демонструє нелінійність мовних змін і їхню динаміку у комунікативному просторі. У перекладознавстві синергетичний підхід розглядає переклад як процес взаємодії двох мовних систем, що перебувають у стані відкритості та взаємовпливу, створюючи нову якість тексту у цільовій мові.

Спільним для когнітивної та синергетичної парадигм є їхня орієнтація на міждисциплінарність та прагнення пояснити мову не лише як систему знаків, а як складний феномен людської діяльності. Когнітивна парадигма акцентує на внутрішніх мисленнєвих процесах та концептуальних моделях, тоді як синергетична – на зовнішніх взаємодіях і динаміці мовних систем. Разом вони формують сучасний науковий простір, у якому мова постає як когнітивно

зумовлений та водночас самоорганізований феномен, що розвивається у постійній взаємодії з культурою, суспільством та технологіями.

Таким чином, когнітивна та синергетична парадигми є важливими складниками сучасної лінгвометодології. Вони забезпечують комплексне осмислення мови як інструмента мислення, комунікації та самоорганізації, відкриваючи нові перспективи для розвитку лінгвістики, перекладознавства та міжкультурної комунікації у XXI столітті.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке лінгвістична парадигма та яке місце вона займає у сучасній лінгвометодології?
2. У чому полягає сутність порівняльно-історичної парадигми та які її основні методи?
3. Які рівні мовної системи досліджує системно-структурна парадигма?
4. Чим антропоцентрична парадигма відрізняється від традиційних структуралістичних підходів?
5. Які основні положення комунікативно-прагматичної парадигми у методології мовознавчих досліджень?
6. Як когнітивна парадигма пояснює процеси концептуалізації світу та перекладу?
7. У чому полягає сутність синергетичної парадигми та як вона застосовується у мовознавстві?
8. Які міждисциплінарні зв’язки простежуються у когнітивній та синергетичній парадигмах?
9. Як порівняльно-історична та системно-структурна парадигми взаємодоповнюють одна одну?
10. Які перспективи розвитку сучасних лінгвістичних парадигм у XXI столітті?

Тема 6. Основні етапи та методика проведення наукового дослідження. Вибір і формулювання теми дослідження, вибір об'єкта і предмета, постановка мети, завдань і формулювання гіпотези дослідження, обґрунтування його актуальності.

Список використаних джерел:

1. Алексенко С. Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 31 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2020. 864 с.
3. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2021. 412 с.
4. Черниш А. Лінгвосинергетика як новітня парадигма дискурсивних досліджень. Advanced Linguistics. 2024. № 13. С. 4–9.
5. Домброва Т. І. Аплікативний потенціал синергетичної парадигми в лінгвістиці. Bulletin of Kyiv Boris Grinchenko University. 2012. С. 19–72.
6. Кулик Л. Cognitive and communicative paradigms in modern linguistics. Journal of Language and Education. 2023. Т. 9, № 2. С. 45–58.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Updated edition. Chicago: University of Chicago Press, 2024. 308 p.
8. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
9. Prigogine I., Stengers I. Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. London: Verso, 2018. 384 p.
10. Haken H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. Berlin: Springer, 2013. 764 p.
11. Андрухович Ю. Таємниця. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
12. Petrenko I. Synergetic approach in translation studies: methodology and practice. Ukrainian Journal of Applied Linguistics. 2025. Т. 12, № 1. С. 62–66.

1. Основні етапи та методика проведення наукового дослідження.

Наукове дослідження є системним процесом здобуття нових знань, перевірки гіпотез та формування теоретичних і практичних висновків. Його проведення потребує чіткої методології, яка забезпечує послідовність, обґрунтованість та достовірність результатів.

1. Визначення проблеми та постановка мети

Першим етапом є усвідомлення наукової проблеми, яка потребує вирішення. Проблема повинна бути актуальною, мати практичне чи теоретичне значення та відповідати сучасним потребам науки. На цьому етапі формулюється мета дослідження, яка окреслює кінцевий результат, та завдання, що деталізують шлях досягнення мети.

2. Аналіз наукової літератури та стану досліджуваної проблеми

Дослідник здійснює огляд попередніх праць, щоб визначити рівень вивченості теми, виявити прогалини та суперечності. Це дозволяє уникнути дублювання вже відомих результатів і забезпечує наукову новизну. Огляд літератури формує теоретичну базу та допомагає уточнити об’єкт і предмет дослідження.

3. Формулювання гіпотези

Гіпотеза є науковим припущенням, яке потребує перевірки. Вона повинна бути логічно обґрунтованою, відповідати поставленій проблемі та мати можливість емпіричної перевірки. Гіпотеза спрямовує дослідження, визначає його методи та очікувані результати.

4. Вибір методів дослідження

Методика дослідження включає визначення методів збору, аналізу та інтерпретації даних. Вибір методів залежить від характеру проблеми та поставлених завдань. У гуманітарних науках застосовуються методи аналізу й синтезу, порівняння, моделювання, контент-аналізу, експерименту, статистичної обробки даних. Важливо забезпечити комплексність підходу, поєднуючи теоретичні та емпіричні методи.

5. Збір та систематизація даних

На цьому етапі здійснюється практична робота: експерименти, спостереження, анкетування, інтерв'ю, аналіз текстів чи документів. Зібрані дані систематизуються, класифікуються та готуються до подальшої обробки. Важливо дотримуватися принципів достовірності та репрезентативності, щоб результати можна було узагальнити.

6. Аналіз та інтерпретація результатів

Зібрані дані піддаються кількісному та якісному аналізу. Використовуються статистичні методи, логічні узагальнення, моделювання. Інтерпретація результатів здійснюється у контексті поставленої гіпотези та попередніх наукових досліджень. На цьому етапі визначається, чи підтверджується гіпотеза, чи потребує корекції.

7. Формулювання висновків та рекомендацій

Висновки повинні бути чіткими, логічними та відповідати меті дослідження. Вони узагальнюють отримані результати, визначають їхню наукову новизну та практичне значення. За потреби формулюються рекомендації для подальших досліджень або практичного застосування.

8. Оформлення результатів

Заключним етапом є представлення результатів у вигляді наукової статті, дисертації, монографії чи звіту. Оформлення повинно відповідати академічним стандартам: чітка структура, коректні посилання на джерела, дотримання вимог до цитування та списку літератури.

Методологічні принципи проведення дослідження

• ***Наукова новизна*** – дослідження має відкривати нові знання або уточнювати вже відомі.

• ***Об'єктивність*** – результати повинні ґрунтуватися на достовірних даних, а не на суб'єктивних оцінках.

• ***Системність*** – дослідження розглядає явище у його взаємозв'язках та розвитку.

• ***Верифікованість*** – результати мають бути перевірюваними та відтворюваними іншими дослідниками.

• ***Комплексність*** – поєднання різних методів забезпечує багатогранність аналізу.

Наукове дослідження – це багатоступеневий процес, який включає постановку проблеми, аналіз літератури, формулювання гіпотези, вибір методів, збір та аналіз даних, інтерпретацію результатів і формулювання висновків. Дотримання методологічних принципів забезпечує достовірність і значущість отриманих результатів, а також їхній внесок у розвиток науки та практики.

2. Вибір і формулювання теми дослідження, вибір об'єкта і предмета, постановка мети, завдань і формулювання гіпотези дослідження, обґрунтування його актуальності.

Вибір і формулювання теми дослідження

У науковій методології тема розглядається як концентрований вираз проблеми, що потребує вирішення. Теоретично вона виконує функцію «рамки», яка визначає межі дослідження та його спрямованість. Вибір теми завжди пов'язаний із пошуком проблемного поля – сфери, де існують суперечності, недостатньо досліджені аспекти або нові явища.

Науковці підкреслюють, що тема має бути не лише цікавою для дослідника, а й значущою для науки та практики. Вона повинна відповідати принципам наукової новизни, практичної корисності та методологічної досяжності.

Тема дослідження є вихідною точкою будь-якої наукової роботи. Вона визначає напрям мислення дослідника, структуру майбутньої роботи та її значення для науки. У методології науки тема трактується як концентрований вираз проблеми, яка потребує вирішення. Вибір теми здійснюється на основі кількох чинників:

- стану наукової розробки (чи існують прогалини, суперечності, нові явища);
- практичної потреби (запит суспільства, освіти, культури, технологій);

• перспективності результатів (можливість використання у подальших дослідженнях чи практиці). [18, с. 36]

Формулювання теми повинно бути чітким, конкретним і водночас достатньо широким, щоб охопити комплекс проблем. Наприклад, тема «Когнітивні та синергетичні процеси у сучасному мовознавстві» відображає як теоретичний, так і практичний вимір проблеми.

Вибір об'єкта і предмета дослідження

Об'єкт і предмет співвідносяться як «ціле» і «частина». Теоретично об'єкт – це широка сфера наукового пізнання, явище чи процес, що підлягає вивченню, це широка сфера пізнання, яка охоплює явище чи процес у його цілісності. Предмет – це конкретний аспект об'єкта, який безпосередньо аналізується у роботі , конкретний аспект об'єкта, який підлягає аналізу. Вибір об'єкта і предмета забезпечує точність та спрямованість дослідження.

У методології науки наголошується, що правильне визначення об'єкта і предмета забезпечує точність дослідження та його спрямованість. Якщо об'єкт визначає «що» досліджується, то предмет уточнює «яким чином» і «в якому аспекті».

Наприклад, у перекладознавстві об'єктом може бути процес перекладу, а предметом – когнітивні механізми відтворення метафор у художньому тексті. У лінгвістиці об'єктом є сучасна англійська мова, а предметом – синергетичні закономірності її розвитку у цифровому дискурсі. У літературознавстві об'єктом може бути постмодерна проза, а предметом – інтертекстуальні зв'язки у творчості окремих авторів.

Постановка мети та завдань

Мета дослідження у теорії науки трактується як ідеальний образ кінцевого результату, якого прагне досягти дослідник. Вона має бути сформульована чітко, без надмірної абстрактності, і відповідати темі та проблемі.

Завдання – це конкретні кроки, які деталізують шлях досягнення мети. У методології вони співвідносяться з етапами дослідження: від аналізу літератури

до формулювання висновків. Теоретично завдання повинні бути взаємопов’язаними, логічно послідовними та охоплювати всі аспекти проблеми.

Наприклад, мета у перекладознавстві може полягати у виявленні когнітивних стратегій перекладу художнього тексту. Завдання при цьому включають: аналіз сучасних теорій перекладу, визначення типів метафоричних структур, дослідження способів їхнього відтворення та формулювання практичних рекомендацій.

Формулювання гіпотези

Гіпотеза у науковій методології визначається як наукове припущення, що потребує перевірки. Вона виконує роль робочої концепції, яка спрямовує дослідження. Теоретично гіпотеза повинна відповідати кільком критеріям:

- логічна обґрунтованість;
- відповідність поставленій проблемі;
- можливість емпіричної перевірки;
- здатність пояснити очікувані результати.

У науковій практиці гіпотеза часто формулюється як твердження про причинно-наслідкові зв’язки між явищами.

Наприклад, у лінгвістиці гіпотеза може звучати так: синергетичні процеси у цифровому дискурсі сприяють появі нових мовних форм, які згодом інтегруються у літературну норму. У літературознавстві: інтертекстуальність у постмодерній прозі є не лише стилістичним прийомом, а й методологічним принципом побудови художнього світу.

Обґрунтування актуальності

Актуальність у методології науки трактується як характеристика значущості дослідження для розвитку науки та практики. Вона визначається через:

- стан наукової розробки проблеми (наявність прогалин, суперечностей, нових явищ);
- практичну потребу суспільства (запит освіти, культури, технологій);

• перспективність результатів (можливість використання у подальших дослідженнях чи практиці).

Теоретично актуальність є критерієм, що відрізняє справжнє наукове дослідження від формальної роботи: вона показує, чому саме ця тема важлива сьогодні і які нові знання або практичні рішення вона може дати.

Наприклад, у перекладознавстві актуальність зумовлена потребою якісного перекладу художніх текстів у глобалізованому світі. У лінгвістиці – необхідністю осмислення мовних змін, спричинених цифровою комунікацією. У літературознавстві – потребою аналізу новітніх художніх практик, які формують сучасну літературну парадигму.

Таким чином, кожен етап – від вибору теми до обґрунтування актуальності – має чітке теоретичне підґрунтя. Тема визначає проблемне поле, об’єкт і предмет окреслюють межі дослідження, мета й завдання структурують його логіку, гіпотеза спрямовує пошук, а актуальність доводить значення роботи для науки й суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. Як у методології науки визначається поняття «тема дослідження» і які критерії її вибору?
2. У чому полягає різниця між об’єктом і предметом дослідження, як вони співвідносяться між собою?
3. Які основні вимоги висуваються до формулювання мети наукового дослідження?
4. Чому завдання дослідження розглядаються як етапи реалізації мети?
5. Що таке гіпотеза у науковому дослідженні та які її ключові характеристики?
6. Які типи гіпотез виділяють у науковій практиці (робоча, описова, пояснювальна тощо)?
7. Як обґрунтовується актуальність дослідження у науковій роботі?
8. Чому актуальність є критерієм відмінності справжнього наукового дослідження від формальної роботи?

9. Які приклади можна навести для теми, об’єкта, предмета, мети та гіпотези у перекладознавстві?

10. Як визначаються об’єкт і предмет дослідження у лінгвістиці та літературознавстві?

11. Які методологічні принципи забезпечують наукову новизну та практичну значущість дослідження?

12. Чому важливо співвідносити тему дослідження з практичними потребами суспільства та перспективами науки?

Тема 7. Основні компоненти вступу, їх послідовність. Структурно-змістовий алгоритм виконання теоретичної частини магістерської дисертації. Розкриття сутності етапів проведення дослідження.

Список використаних джерел:

1. Алексенко С. Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 31 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2020. 864 с.
3. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2021. 412 с.
4. Черниш А. Лінгвосинергетика як новітня парадигма дискурсивних досліджень. Advanced Linguistics. 2024. № 13. С. 4–9.
5. Домброва Т. І. Аплікативний потенціал синергетичної парадигми в лінгвістиці. Bulletin of Kyiv Boris Grinchenko University. 2012. С. 19–72.
6. Кулик Л. Cognitive and communicative paradigms in modern linguistics. Journal of Language and Education. 2023. Т. 9, № 2. С. 45–58.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Updated edition. Chicago: University of Chicago Press, 2024. 308 p.
8. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
9. Prigogine I., Stengers I. Order out of Chaos: Man’s New Dialogue with Nature. London: Verso, 2018. 384 p.
10. Haken H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. Berlin: Springer, 2013. 764 p.
11. Андрухович Ю. Таємниця. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
12. Petrenko I. Synergetic approach in translation studies: methodology and practice. Ukrainian Journal of Applied Linguistics. 2025. Т. 12, № 1. С. 62–66.

1. Основні компоненти вступу, їх послідовність.

Вступ є надзвичайно важливою частиною будь-якої наукової роботи – курсової, дипломної чи дисертації. Він виконує роль своєрідної «візитної картки» дослідження, адже саме тут автор окреслює проблемне поле, визначає значення теми, формулює мету та завдання, а також показує новизну й практичну користь отриманих результатів. Вступ має чітку структуру, яка забезпечує логічність і послідовність викладу.

1. Актуальність теми дослідження

Першим і найважливішим компонентом вступу є обґрунтування актуальності. Автор повинен пояснити, чому саме ця тема є важливою для сучасної науки та практики, які проблеми вона допомагає вирішити, які нові явища чи тенденції потребують осмислення. Актуальність показує значення дослідження у контексті розвитку певної галузі знань.

Наприклад, у перекладознавстві актуальність може бути зумовлена потребою якісного перекладу художніх текстів у глобалізованому світі; у лінгвістиці – необхідністю аналізу мовних змін у цифровому середовищі; у літературознавстві – потребою осмислення новітніх художніх практик.

2. Ступінь наукової розробленості проблеми

Другим компонентом вступу є огляд того, як досліджувана проблема висвітлювалася у науковій літературі. Тут зазначаються основні автори, концепції, підходи, а також прогалини чи суперечності, які залишаються невирішеними. Це показує, що дослідник володіє станом наукової проблеми та розуміє, де саме його робота може внести новизну.

3. Об’єкт і предмет дослідження

У вступі чітко визначаються об’єкт і предмет дослідження.

• Об’єкт – це широка сфера наукового пізнання, явище чи процес, що підлягає вивченню.

• Предмет – конкретний аспект об’єкта, який безпосередньо аналізується у роботі.

Правильне визначення об’єкта і предмета дозволяє окреслити межі дослідження та уникнути надмірної розмитості.

4. Мета дослідження

Мета формулюється як кінцевий результат, якого прагне досягти дослідник. Вона повинна бути чіткою, конкретною та відповідати темі. Мета є стратегічним орієнтиром, що визначає логіку всієї роботи.

5. Завдання дослідження

Завдання деталізують шлях досягнення мети. Вони формулюються як послідовність дій: аналіз стану проблеми, визначення теоретичних засад, розробка методики, збір та систематизація даних, інтерпретація результатів, формулювання висновків. Завдання повинні бути логічно пов’язаними та охоплювати всі аспекти дослідження.

6. Гіпотеза дослідження (за потреби)

У наукових роботах, особливо дисертаційних, часто формулюється гіпотеза – наукове припущення, яке потребує перевірки. Вона виконує роль робочої концепції, що спрямовує дослідження. Гіпотеза повинна бути логічно обґрунтованою, емпірично перевірюваною та відповідати темі.

7. Наукова новизна та практичне значення

У вступі зазначається, у чому полягає новизна дослідження: які нові положення, концепції чи висновки пропонує автор. Також підкреслюється практична значущість – можливість застосування результатів у навчанні, перекладі, аналізі літератури, мовній політиці тощо.

8. Методологічна основа та методи дослідження

Важливим компонентом є визначення методологічної бази: які теоретичні підходи використані, які методи застосовуються (аналіз, синтез, порівняння, експеримент, статистичні методи тощо). Це показує наукову обґрунтованість роботи.

9. Структура роботи

Наприкінці вступу подається короткий опис структури дослідження: скільки розділів, що у них розглядається, які додатки чи матеріали додаються. Це допомагає читачеві зорієнтуватися у логіці викладу.

Узагальнена послідовність компонентів вступу

1. Актуальність теми.
2. Ступінь наукової розробленості проблеми.
3. Об’єкт і предмет дослідження.
4. Мета дослідження.
5. Завдання дослідження.
6. Гіпотеза (за потреби).
7. Наукова новизна та практичне значення.
8. Методологічна основа та методи.
9. Структура роботи.

2. Структурно-змістовий алгоритм виконання теоретичної частини магістерської дисертації.

Теоретична частина магістерської дисертації є не лише вступом до практичного дослідження, а й самостійною науковою цінністю. Вона демонструє рівень наукової компетентності автора, його здатність працювати з джерелами, критично осмислювати існуючі концепції та формувати власну дослідницьку позицію. У методології науки теоретичний розділ виконує функцію систематизації знань, обґрунтування методології та побудови концептуальної моделі дослідження.

1. Визначення проблемного поля

У науковій теорії проблемне поле розглядається як сукупність суперечностей, невирішених питань та нових явищ, що потребують дослідження. Визначення проблемного поля дозволяє окреслити межі роботи та показати її актуальність.

Тут важливо:

- продемонструвати, що дослідження відповідає сучасним тенденціям науки;
- показати, які аспекти теми залишаються недостатньо розробленими;
- сформулювати проблему як наукове завдання, що потребує вирішення.

2. Огляд і систематизація наукових джерел

Огляд літератури у теоретичній частині має бути не формальним, а критичним. У методології науки він виконує функцію аналізу стану досліджуваної проблеми.

Тут автор:

- класифікує джерела за напрямами (класичні, сучасні, альтернативні);
- порівнює різні концепції;
- виявляє сильні та слабкі сторони підходів;
- визначає, які положення можуть стати основою для власного дослідження.

Таким чином, огляд джерел перетворюється на науковий дискурс, у якому автор займає власну позицію.

3. Формулювання понятійно-категоріального апарату

У науковій роботі понятійно-категоріальний апарат є системою термінів і визначень, що забезпечують точність викладу. Його формування – це не лише перелік дефініцій, а й теоретичне осмислення ключових понять.

Автор повинен:

- визначити базові категорії, що стосуються теми;
- показати різні трактування цих понять у науковій літературі;
- запропонувати власні уточнення чи робочі визначення.

Це створює методологічну чіткість і дозволяє уникнути неоднозначностей у подальшому викладі.

4. Виклад теоретичних концепцій і підходів

Цей етап передбачає системний аналіз теорій, які стосуються теми дослідження. У методології науки він виконує функцію обґрунтування теоретичної бази.

Автор має:

- описати класичні концепції, що заклали основу проблеми;
- проаналізувати сучасні підходи, які розширюють або уточнюють попередні;
- критично оцінити їхню застосовність;
- визначити, які саме концепції будуть використані як теоретичний фундамент власної роботи.

5. Визначення методологічних засад

Методологічні засади – це принципи та підходи, які визначають логіку дослідження. У теоретичній частині вони виконують функцію обґрунтування вибору методів.

Автор має:

- пояснити, чому саме ці методологічні принципи обрані;
- показати їхню відповідність предмету та меті дослідження;
- аргументувати їхню ефективність для вирішення поставленої проблеми.

Наприклад, у лінгвістиці це може бути когнітивний чи синергетичний підхід, у літературознавстві – інтертекстуальний чи культурологічний, у перекладознавстві – комунікативний чи функціональний.

6. Побудова логічної моделі дослідження

Логічна модель – це концептуальна схема, яка показує, як дослідження буде розгортатися. У методології вона виконує функцію структурування дослідницького процесу.

У моделі визначаються:

- ключові змінні та їхні взаємозв’язки;
- гіпотеза дослідження;
- напрями практичної перевірки.

Це дозволяє зробити дослідження цілісним і забезпечити його внутрішню логіку.

7. Узагальнення та висновки

Завершальним етапом теоретичної частини є узагальнення. Воно повинно:

- підсумувати основні положення, що стали базою для дослідження;
- показати, які проблеми залишаються відкритими;
- підготувати перехід до практичної частини.

У методології науки висновки виконують функцію зв’язку між теорією та практикою.

Узагальнений алгоритм

1. Визначення проблемного поля.
2. Огляд і систематизація наукових джерел.
3. Формулювання понятійно-категоріального апарату.
4. Виклад теоретичних концепцій і підходів.
5. Визначення методологічних засад.
6. Побудова логічної моделі дослідження.
7. Узагальнення та висновки.

Теоретична частина магістерської дисертації – це не лише огляд літератури, а й системний аналіз, який формує основу для практичного дослідження. Вона повинна бути логічно структурованою, науково обґрунтованою та містити елементи критичного мислення. Саме завдяки чітко вибудованому структурно-змістовому алгоритму теоретичний розділ стає ключовим етапом, що забезпечує наукову новизну й практичну значущість роботи.

3. Розкриття сутності етапів проведення дослідження.

Наукове дослідження є складним і багатоступеневим процесом, який має чітку внутрішню логіку та послідовність. Його мета полягає у здобутті нових знань, перевірці гіпотез та вирішенні актуальних проблем науки й практики. Кожен етап дослідження виконує власну функцію, але всі вони взаємопов’язані й утворюють єдину систему, що забезпечує цілісність і результативність роботи. Від правильності та послідовності виконання цих етапів залежить якість дисертації чи іншої наукової праці, її наукова новизна, достовірність та практична значущість.

Першим етапом завжди є вибір і формулювання теми. Тема дослідження визначає напрям мислення дослідника, структуру майбутньої роботи та її значення для науки. Вона повинна бути актуальною, тобто відповідати сучасним потребам суспільства й науки, мати наукову новизну та практичну корисність. Формулювання теми має бути чітким і конкретним, але водночас достатньо широким, щоб охопити комплекс проблем. Наприклад, у

перекладознавстві тема може звучати як «Когнітивні стратегії перекладу метафор у художньому тексті», у лінгвістиці – «Синергетичні процеси у цифровому дискурсі», у літературознавстві – «Інтертекстуальність у постмодерній прозі». Таким чином, тема є вихідною точкою, яка визначає подальший хід дослідження. [19, с. 24]

Другим етапом виступає визначення об’єкта і предмета дослідження. Об’єкт – це широка сфера наукового пізнання, явище чи процес, що підлягає вивченню. Предмет – конкретний аспект об’єкта, який безпосередньо аналізується у роботі. У методології науки об’єкт і предмет співвідносяться як «ціле» і «частина». Правильне їх визначення забезпечує точність дослідження та його спрямованість. Наприклад, об’єктом може бути процес перекладу, а предметом – способи відтворення метафоричних структур у перекладі. У літературознавстві об’єктом може бути постмодерна проза, а предметом – інтертекстуальні зв’язки у творчості конкретного автора.

Третім етапом є постановка мети та завдань. Мета дослідження формулюється як ідеальний образ кінцевого результату, якого прагне досягти дослідник. Вона повинна бути чіткою, конкретною й відповідати темі та проблемі. Завдання деталізують шлях досягнення мети, окреслюючи послідовність дій. Вони формулюються як конкретні кроки: аналіз стану проблеми, визначення теоретичних засад, розробка методики, збір та систематизація даних, інтерпретація результатів, формулювання висновків. Завдання повинні бути логічно пов’язаними та охоплювати всі аспекти дослідження. Наприклад, мета може полягати у виявленні когнітивних механізмів перекладу метафор, а завдання – у визначенні типів метафоричних структур, дослідженні способів їхнього відтворення та формулюванні практичних рекомендацій.

Четвертим етапом є формулювання гіпотези. Гіпотеза – це наукове припущення, яке потребує перевірки. Вона виконує роль робочої концепції, що спрямовує дослідження. Гіпотеза повинна бути логічно обґрунтованою, емпірично перевірюваною та здатною пояснити очікувані результати. У

лінгвістиці, наприклад, гіпотеза може звучати так: «Синергетичні процеси у цифровому дискурсі сприяють появі нових мовних форм, які згодом інтегруються у літературну норму». У літературознавстві – «Інтертекстуальність у постмодерній прозі є не лише стилістичним прийомом, а й методологічним принципом побудови художнього світу».

П’ятим етапом є вибір методів і методологічної основи. На цьому етапі визначаються методи, які будуть використані для досягнення мети: аналіз, синтез, порівняння, експеримент, статистичні методи тощо. Методологічна основа забезпечує наукову обґрунтованість дослідження. Методи повинні відповідати предмету й меті, а їхня комбінація забезпечує комплексність дослідження. У перекладознавстві може застосовуватися когнітивний та комунікативний підхід; у літературознавстві – інтертекстуальний та культурологічний; у лінгвістиці – синергетичний та когнітивний.

Шостим етапом є збір і систематизація матеріалу. Цей етап передбачає роботу з джерелами: текстами, документами, експериментальними даними. Матеріал повинен бути репрезентативним і відповідати предмету дослідження. Систематизація матеріалу забезпечує його впорядкованість і створює основу для аналізу. У перекладознавстві це може бути корпус перекладених текстів; у лінгвістиці – записи цифрової комунікації; у літературознавстві – добір творів певного автора чи напряму.

Сьомим етапом є аналіз і інтерпретація результатів. Зібраний матеріал підлягає аналізу відповідно до обраних методів. Інтерпретація результатів дозволяє зробити висновки про закономірності, тенденції та особливості досліджуваного явища. Аналіз може бути якісним і кількісним, а інтерпретація повинна враховувати контекст і методологію. У перекладознавстві це може бути визначення стратегій перекладу метафор; у лінгвістиці – опис нових мовних форм у цифровому дискурсі; у літературознавстві – виявлення інтертекстуальних зв’язків у прозі.

Восьмим, заключним етапом є формулювання висновків і рекомендацій. Висновки повинні відповідати меті та завданням, підтверджувати або

спростовувати гіпотезу. Рекомендації показують практичну значущість дослідження. Висновки є синтезом отриманих знань, а рекомендації – способом їхнього застосування у практиці. У перекладознавстві це можуть бути рекомендації для перекладачів щодо роботи з метафорами; у лінгвістиці – пропозиції щодо врахування цифрових мовних змін у навчанні; у літературознавстві – нові підходи до аналізу постмодерної прози.

Таким чином, етапи проведення дослідження утворюють цілісний алгоритм, який забезпечує наукову новизну, достовірність і практичну значущість роботи. Від правильності їхнього виконання залежить якість дисертації чи іншої наукової праці. Кожен етап має власну функцію, але всі вони взаємопов'язані й утворюють єдину систему, що веде дослідника від постановки проблеми до отримання результатів.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність теми наукового дослідження та які критерії її вибору?
2. Як співвідносяться поняття «об'єкт» і «предмет» дослідження, у чому їхня відмінність?
3. Які вимоги висуваються до формулювання мети наукової роботи?
4. Чому завдання дослідження розглядаються як етапи реалізації мети?
5. Що таке гіпотеза у науковому дослідженні та які її основні характеристики?
6. Які типи гіпотез виділяють у науковій практиці та чим вони відрізняються?
7. Як обґрунтовується актуальність дослідження у вступі до наукової роботи?
8. Чому актуальність є критерієм відмінності справжнього наукового дослідження від формальної роботи?
9. Які методи дослідження застосовуються у гуманітарних науках і як вони співвідносяться з предметом дослідження?
10. У чому полягає значення систематизації матеріалу для якісного аналізу?
11. Як здійснюється інтерпретація результатів і чому вона є важливим етапом дослідження?

12. Які вимоги висуваються до формулювання висновків та практичних рекомендацій?
13. Як забезпечується наукова новизна та практична значущість дослідження?
14. У чому полягає роль теоретичної частини магістерської дисертації у загальній структурі роботи?
15. Як етапи дослідження утворюють єдиний алгоритм і чому важливо дотримуватися їхньої послідовності?

Тема 8. Здійснення добору, аналізу та опису мовного матеріалу. Застосування загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів досліджень у магістерській дисертації. Формулювання висновків і перспектив дослідження.

Список використаних джерел:

1. Алексенко С. Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 31 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2020. 864 с.
3. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2021. 412 с.
4. Черниш А. Лінгвосинергетика як новітня парадигма дискурсивних досліджень. Advanced Linguistics. 2024. № 13. С. 4–9.
5. Домброва Т. І. Аплікативний потенціал синергетичної парадигми в лінгвістиці. Bulletin of Kyiv Boris Grinchenko University. 2012. С. 19–72.
6. Кулик Л. Cognitive and communicative paradigms in modern linguistics. Journal of Language and Education. 2023. Т. 9, № 2. С. 45–58.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Updated edition. Chicago: University of Chicago Press, 2024. 308 p.
8. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
9. Prigogine I., Stengers I. Order out of Chaos: Man’s New Dialogue with Nature. London: Verso, 2018. 384 p.
10. Haken H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. Berlin: Springer, 2013. 764 p.
11. Андрухович Ю. Таємниця. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
12. Petrenko I. Synergetic approach in translation studies: methodology and practice. Ukrainian Journal of Applied Linguistics. 2025. Т. 12, № 1. С. 62–66.

1. Здійснення добору, аналізу та опису мовного матеріалу.

Здійснення добору, аналізу та опису мовного матеріалу є одним із ключових етапів будь-якого лінгвістичного чи перекладознавчого дослідження, адже саме якість і репрезентативність зібраних даних визначають достовірність та наукову цінність отриманих висновків. Добір матеріалу передбачає чітке окреслення критеріїв, що відповідають меті та предмету дослідження. Він має бути релевантним, тобто безпосередньо відображати явища, які досліджуються, а також репрезентативним, щоб охоплювати достатню кількість прикладів із різних джерел, жанрів та стильових регістрів. Важливо також забезпечити баланс і варіативність корпусу, включаючи як нормативні, так і узуальні мовні реалізації, а також усні й писемні форми. При цьому необхідно дотримуватися принципів чистоти даних, виключати дублети та технічний шум, а також враховувати етичні аспекти використання текстів, зокрема анонімізацію персональних даних у цифрових джерелах.

Аналіз мовного матеріалу здійснюється на кількох рівнях і може бути якісним або кількісним. Якісний аналіз передбачає інтерпретацію значення, функцій та контексту мовних одиниць, їх прагматичної ролі та дискурсивних стратегій. Кількісний аналіз полягає у підрахунку частот, визначенні колокацій, статистичному зіставленні різних груп даних. У гуманітарних дослідженнях часто застосовується комбінований підхід, коли кількісні показники доповнюються якісною інтерпретацією. Наприклад, у перекладознавстві дослідник може підрахувати частоту використання певних стратегій перекладу метафор, а потім пояснити їхню функціональну роль у конкретних жанрах. У лінгвістиці кількісний аналіз нових мовних форм у цифровому дискурсі може поєднуватися з якісним описом їхніх прагматичних функцій. У літературознавстві аналіз інтертекстуальних зв’язків може включати як статистику повторюваних мотивів, так і інтерпретацію їхнього художнього значення.

Опис мовного матеріалу має бути системним і багаторівневим. На формально-графічному рівні фіксуються орфографічні варіанти та особливості

написання. На морфологічному й синтаксичному рівнях описуються граматичні категорії, конструкції та їхня валентність. Лексико-семантичний рівень охоплює аналіз значень, семантичних полів, синонімії та антонімії. Прагматико-дискурсивний рівень дозволяє виявити комунікативні наміри, імплікатури та жанрові конвенції. Стилістичний рівень зосереджується на тропах, фігурах, інтертекстуальних відсилках та тональності тексту. У перекладознавчих дослідженнях додається рівень зіставлення оригіналу й перекладу, що включає аналіз відповідності, стратегій та змін на різних мовних рівнях.

Наукова строгість вимагає контролю валідності та надійності результатів. Валідність означає відповідність матеріалу предмету дослідження, а надійність – стабільність результатів за повторного аналізу. Для цього застосовуються стандартизовані протоколи опису, подвійна розмітка даних та прозоре документування корпусу. Важливо також мінімізувати упередження, уникаючи добору лише “зручних” прикладів чи джерел одного типу. Результати мають бути представлені у вигляді таблиць, графіків, цитат із точними посиланнями на джерела, а також супроводжуватися описом обмежень дослідження. [20, с. 78]

Таким чином, добір, аналіз і опис мовного матеріалу утворюють цілісний процес, що забезпечує наукову обґрунтованість і практичну значущість дослідження. Вони дозволяють не лише систематизувати мовні явища, а й пояснити їхні функції, закономірності та тенденції розвитку. Саме завдяки ретельному виконанню цих етапів дослідження набуває переконливості, стає відтворюваним і придатним для подальшого використання у науковій та прикладній практиці.

2. Застосування загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів досліджень у магістерській дисертації.

Методологічна основа магістерської дисертації є визначальним чинником її наукової цінності, адже саме від правильного добору та застосування методів

залежить достовірність отриманих результатів, їхня новизна та практична значущість. У гуманітарних дослідженнях, зокрема у лінгвістиці та перекладознавстві, методи поділяються на загальнонаукові, спеціальні лінгвістичні та перекладознавчі. Їхнє комплексне використання забезпечує багатовимірність аналізу та дозволяє досліднику не лише описати мовні явища, а й пояснити їхні функції, закономірності та комунікативну роль.

Загальнонаукові методи становлять універсальну основу будь-якого дослідження. До них належать аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, моделювання. Аналіз дозволяє розчленувати складне явище на окремі елементи, тоді як синтез поєднує їх у цілісну систему. Індукція ґрунтується на узагальненні окремих фактів, а дедукція – на перевірці теоретичних положень через конкретні приклади. Метод порівняння дає змогу виявити спільні та відмінні риси явищ, а моделювання забезпечує побудову теоретичних схем, що пояснюють механізми їхнього функціонування. Наприклад, у перекладознавстві аналіз може бути спрямований на виокремлення стратегій перекладу метафор, синтез – на формування загальної моделі перекладацьких рішень, індукція – на узагальнення закономірностей із корпусу перекладів, а моделювання – на створення когнітивної моделі процесу перекладу.

Лінгвістичні методи є спеціалізованими й орієнтованими на дослідження мовної системи та її функціонування. Дескриптивний метод використовується для опису мовних фактів без оцінки їхньої нормативності, структурний метод дозволяє аналізувати мову як систему взаємопов’язаних елементів, порівняльно-історичний – виявляє еволюцію мовних явищ, когнітивний – досліджує мову як інструмент концептуалізації світу, а дискурсивний аналіз – вивчає мову у зв’язку з соціальними та культурними контекстами. Наприклад, дескриптивний метод може бути застосований для опису нових неологізмів у цифровому дискурсі, структурний – для аналізу синтаксичних конструкцій у науковому стилі, когнітивний – для дослідження метафоричних моделей у політичному дискурсі, а дискурсивний – для аналізу мовних стратегій у соціальних мережах.

Перекладознавчі методи спрямовані на дослідження процесів і результатів перекладу, а також на виявлення закономірностей між мовами. Метод зіставлення оригіналу і перекладу дозволяє визначити відповідність між текстами та виявити перекладацькі трансформації. Функціональний метод орієнтований на дослідження того, як переклад виконує комунікативну функцію у цільовій культурі. Метод аналізу перекладацьких стратегій дає змогу класифікувати прийоми перекладу та пояснити їхню доцільність. Методологія корпусного перекладознавства передбачає використання паралельних корпусів для статистичного аналізу перекладацьких рішень. Наприклад, зіставлення українського перекладу роману Дж. Р. Р. Толкіна з англійським оригіналом дозволяє дослідити передачу власних назв; функціональний метод може бути використаний для аналізу адаптації рекламних текстів для української аудиторії; корпусний підхід – для визначення частотності калькування англійських термінів у технічних перекладах.

Таким чином, застосування загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів у магістерській дисертації забезпечує комплексність і багатовимірність дослідження. Загальнонаукові методи створюють універсальну основу, лінгвістичні – дозволяють глибоко аналізувати мовні явища, а перекладознавчі – пояснюють специфіку міжмовної комунікації. Їхнє поєднання робить дослідження теоретично обґрунтованим і практично значущим, адже результати можуть бути використані у викладанні, перекладацькій практиці та розвитку мовної політики.

3. Формулювання висновків і перспектив дослідження.

Формулювання висновків і перспектив дослідження у магістерській дисертації має не лише підсумковий характер, а й виконує важливу методологічну функцію. Висновки – це концентрований результат усієї роботи, який демонструє, що дослідження було проведене системно, відповідає поставленим завданням і має наукову новизну. Перспективи ж показують

відкритість дослідження до подальшого розвитку, його інтеграцію у ширший науковий дискурс та практичну сферу.

З теоретичної точки зору висновки повинні бути логічним узагальненням, що випливає з аналізу та інтерпретації матеріалу. Вони мають відповідати критеріям наукової достовірності: бути чіткими, аргументованими, узгодженими з метою та завданнями, а також відображати гіпотезу, яка була висунута на початку роботи. Висновки не можуть бути простим повторенням тексту основних розділів, вони повинні демонструвати новий рівень узагальнення, показувати внесок автора у розвиток науки. Наприклад, якщо дослідження стосувалося перекладу метафор, у висновках слід не лише перелічити виявлені стратегії, а й пояснити їхню функціональну роль, закономірності використання та значення для практики перекладу. У лінгвістичних дослідженнях висновки можуть містити узагальнення щодо тенденцій розвитку мовних явищ, їхньої взаємодії з соціальними процесами, а у літературознавчих – щодо художніх закономірностей, стилістичних особливостей чи інтертекстуальних зв’язків.

Перспективи дослідження мають не менш важливе значення, адже вони демонструють, що наукова робота не є завершеною у абсолютному сенсі, а відкриває нові напрями для пошуку. Теоретично перспективи виконують функцію інтеграції дослідження у ширший науковий контекст. Вони показують, які аспекти залишилися поза увагою, які методи можуть бути застосовані у майбутньому, які нові джерела чи корпуси матеріалів можуть бути залучені. Наприклад, у перекладознавстві перспективою може бути використання корпусних технологій для автоматизованого аналізу перекладацьких стратегій; у лінгвістиці – дослідження нових форм цифрової комунікації; у літературознавстві – застосування інтертекстуального аналізу до інших жанрів чи культурних контекстів. Перспективи також можуть стосуватися практичної апробації результатів: розробки навчальних програм, удосконалення перекладацьких технологій, створення електронних корпусів текстів.

Таким чином, висновки і перспективи є не лише завершальним етапом дисертації, а й важливим елементом її наукової структури. Вони забезпечують цілісність роботи, демонструють її внесок у розвиток науки та відкривають можливості для подальших досліджень. Завдяки цьому магістерська дисертація набуває завершеності, а її результати стають частиною ширшого процесу наукового пізнання, що постійно розвивається і доповнюється новими відкриттями.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні етапи наукового дослідження виділяють у сучасній методології науки?
2. У чому полягає відмінність між об’єктом та предметом дослідження?
3. Які вимоги висуваються до формулювання мети та завдань магістерської дисертації?
4. Що таке гіпотеза дослідження і які критерії її наукової коректності?
5. Які загальнонаукові методи застосовуються у гуманітарних дослідженнях і як вони співвідносяться з лінгвістичними?
6. У чому полягає сутність дескриптивного та структурного методів у лінгвістиці?
7. Як когнітивний підхід допомагає пояснити процеси перекладу та інтерпретації тексту?
8. Які перекладознавчі методи використовуються для аналізу відповідності між оригіналом і перекладом?
9. Чому важливо забезпечити репрезентативність корпусу мовного матеріалу?
10. Які принципи слід враховувати при здійсненні аналізу та опису мовних явищ?
11. У чому полягає значення інтерпретації результатів для формулювання висновків?
12. Які вимоги висуваються до висновків магістерської дисертації?

13. Як визначаються перспективи дослідження і чому вони є важливими для розвитку науки?

14. У чому полягає практична значущість результатів дослідження у перекладознавстві та лінгвістиці?

15. Як забезпечується наукова новизна у магістерській дисертації?

Тема 9. Оформлення результатів наукової роботи та їх представлення у науковій спільноті. Мовностилістичні особливості викладу та оформлення результатів наукового дослідження: правила й загальні вимоги до оформлення наукових робіт. Метамова дослідження: побудова таблиць, графіків, діаграм і схем. Наукова етика цитувань та посилань. Академічна доброчесність. Оформлення списку використаної літератури та ілюстративного матеріалу.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
2. Костенко Н. Д., Михайленко О. В. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2019. 368 с.
5. Тарасова О. В., Кушнірук Н. В., Шаповалова Н. Н., Вигівська В. О. Академічна доброчесність як цінність наукової діяльності. Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2023. 124 с.
6. Полторацька Ю. Академічна доброчесність: принципи та відповідальність. Магістр: освітній блог. Київ, 2025. [Електронний ресурс].
7. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка. Академічна доброчесність: консультаційний супровід та оформлення посилань. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. [Електронний ресурс].
8. Publication Manual of the American Psychological Association. Seventh Edition. Washington, DC: APA, 2020. 427 p.
9. Turabian K. L. A Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations. 9th ed. Chicago: University of Chicago Press, 2018. 464 p.

1. Оформлення результатів наукової роботи та їх представлення у науковій спільноті.

Оформлення результатів наукової роботи є завершальним етапом дослідницької діяльності, який надає їй цілісності та забезпечує інтеграцію у науковий простір. Для магістерської дисертації цей процес має особливе значення, адже саме від якості викладу залежить сприйняття здобутих результатів науковою спільнотою, їхня достовірність та практична цінність. Результати дослідження повинні бути подані у чіткій, логічній та академічно коректній формі, що відповідає вимогам наукового стилю. Це означає, що текст має бути структурованим, аргументованим, позбавленим суб'єктивних оцінок та емоційних висловлювань, а всі твердження повинні ґрунтуватися на перевірених фактах і належним чином підтверджуватися джерелами.

У процесі оформлення результатів важливо дотримуватися принципів наукової доброчесності: уникати плагіату, коректно цитувати використані джерела, чітко розмежовувати власні висновки та положення, запозичені з літератури. Структура викладу має бути логічною: від постановки проблеми та опису методів дослідження – до аналізу отриманих даних, їх інтерпретації та формулювання висновків. Особливу увагу слід приділяти узагальненню результатів, адже саме воно демонструє наукову новизну роботи та її внесок у розвиток відповідної галузі знань.

Представлення результатів у науковій спільноті здійснюється через різні форми академічної комунікації. Найпоширенішими є публікації у фахових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах конференцій. Такі публікації повинні відповідати міжнародним стандартам академічного письма, мати чітко визначену структуру (вступ, методологія, результати, висновки), містити коректно оформлений список використаних джерел. Важливим каналом поширення результатів є також виступи на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, де дослідник має можливість презентувати свої напрацювання, отримати критичні зауваження та рекомендації від колег, а також інтегруватися у професійне середовище.

Сучасна наукова комунікація активно використовує електронні ресурси: наукові репозитарії, бази даних, платформи відкритого доступу. Розміщення результатів у таких системах забезпечує їхню доступність для широкого кола дослідників, сприяє цитуванню та підвищує видимість роботи у світовому науковому просторі. Важливим аспектом є також участь у міжнародних наукових проєктах, співпраця з іноземними колегами, що дозволяє не лише представити власні результати, а й інтегрувати їх у глобальний контекст.

Таким чином, оформлення та представлення результатів наукової роботи – це не лише технічний процес, а й важливий елемент наукової культури. Вони забезпечують прозорість, відтворюваність та достовірність дослідження, сприяють його інтеграції у наукову спільноту та визначають подальший розвиток теми. Якісно оформлені результати стають підґрунтям для нових досліджень, а їхнє представлення у професійному середовищі – запорукою визнання та наукового поступу.

2. Мовностилістичні особливості викладу та оформлення результатів наукового дослідження: правила й загальні вимоги до оформлення наукових робіт.

Оформлення результатів наукового дослідження є завершальним етапом будь-якої академічної діяльності, що визначає рівень її наукової культури та забезпечує інтеграцію здобутих знань у професійне середовище. Для магістерських дисертацій та інших наукових праць особливе значення має дотримання мовностилістичних норм, які гарантують чіткість, логічність і достовірність викладу. Науковий текст повинен бути побудований відповідно до вимог академічного стилю, що передбачає об’єктивність, точність, аргументованість та відсутність емоційно забарвлених елементів.

Науковий стиль характеризується низкою ознак, які відрізняють його від інших функціональних стилів мови. По-перше, це об’єктивність викладу, що передбачає уникнення суб’єктивних оцінок і розмовних елементів. По-друге, логічність і послідовність, які забезпечують чітку аргументацію та

структурованість тексту. По-третє, точність і однозначність, що досягаються завдяки використанню термінів і понять із усталеним значенням. По-четверте, узагальненість, яка орієнтує виклад на виявлення закономірностей і тенденцій, а не на опис випадкових фактів. Нарешті, стислість і лаконічність, що передбачають відсутність надмірних повторів і зайвих деталей.

Мовні засоби наукового викладу мають свої особливості. Використання термінології є обов'язковим, причому автор повинен дотримуватися усталених дефініцій і пояснювати нові поняття. Синтаксичні конструкції у науковому тексті переважно складні, з чіткою логічною структурою, часто застосовуються пасивні форми та конструкції з інфінітивом. Лексика має бути нейтральною, книжною, без емоційних забарвлень. Стилістичні прийоми допускають цитати, посилання, узагальнюючі формулювання, але виключають метафори, художні образи та риторичні запитання.

Загальні вимоги до оформлення наукових робіт передбачають наявність чіткої структури: вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки. Усі цитати та запозичені положення мають бути належним чином оформлені згідно з бібліографічними стандартами. Важливо забезпечити єдність стилю у всіх розділах роботи, уникати переходів до публіцистичного чи художнього стилю. Ілюстративний матеріал (таблиці, схеми, графіки) повинен бути чітко підписаний, мати посилання у тексті та відповідати змісту дослідження. Мова роботи має відповідати сучасним нормам українського правопису, бути граматично правильною і стилістично виваженою.

Особливу увагу слід приділяти формулюванню висновків та узагальнень. Вони повинні бути чіткими, лаконічними, відповідати поставленим завданням і демонструвати наукову новизну. Перспективи дослідження слід викладати у формі конкретних пропозицій щодо подальшого розвитку теми. Наприклад, у перекладознавчих дослідженнях перспективою може бути застосування корпусних технологій для аналізу перекладацьких стратегій, а у лінгвістичних – дослідження нових форм цифрової комунікації.

Таким чином, мовностилістичні особливості викладу та правила оформлення результатів наукової роботи є невід'ємною складовою академічної культури. Вони забезпечують чіткість, достовірність і наукову цінність дослідження, сприяють його інтеграції у наукову спільноту та визначають рівень професійної підготовки автора. Для магістерської дисертації дотримання цих вимог є обов'язковою умовою успішного захисту та визнання роботи у науковому середовищі.

3. Метамова дослідження: побудова таблиць, графіків, діаграм і схем.

Метамова наукового дослідження – це система допоміжних засобів, що забезпечують структуроване й зрозуміле представлення результатів. Вона охоплює не лише термінологічний апарат, а й інструменти візуалізації, які дозволяють перетворити складні масиви даних на компактні й наочні форми. У сучасній академічній практиці важливим складником метамови є використання таблиць, графіків, діаграм і схем, що виконують функції узагальнення, систематизації та пояснення.

Таблиці є найпоширенішим способом систематизації даних. Вони дозволяють впорядкувати матеріал за певними критеріями, забезпечують швидке порівняння та узагальнення. У лінгвістичних і перекладознавчих дослідженнях таблиці застосовуються для класифікації мовних явищ, зіставлення перекладацьких стратегій, подання статистичних результатів. Важливо, щоб таблиця мала чітку структуру, заголовки колонок і рядків, а також супроводжувалася поясненням у тексті.

Графіки є засобом візуалізації, що демонструє динаміку змін показників у часі або залежність між змінними. У мовознавчих дослідженнях графіки можуть відображати частотність використання певних лексем, розвиток термінології, поширення мовних інновацій. У перекладознавстві вони застосовуються для показу співвідношення стратегій перекладу чи динаміки використання трансформацій. Графік повинен мати підпис, позначені осі та одиниці виміру.

Діаграми дозволяють наочно показати співвідношення між частинами цілого або між різними групами даних. Найчастіше використовуються кругові та стовпчикові діаграми. У лінгвістичних дослідженнях вони відображають розподіл мовних явищ за категоріями, у перекладознавчих – частку використання певних перекладацьких прийомів. Діаграма є ефективним засобом для швидкого сприйняття інформації, проте потребує чіткого пояснення у тексті.

Схеми є способом графічного моделювання процесів, структур і взаємозв'язків. Вони використовуються для відображення алгоритмів перекладу, структури мовних явищ, взаємодії елементів дискурсу. У когнітивній лінгвістиці та перекладознавстві схеми допомагають показати концептуальні моделі, метафоричні перенесення чи комунікативні стратегії. Схема повинна бути побудована за принципом логічної послідовності, мати зрозумілі позначення та пояснення.

Загальні вимоги до оформлення візуальних матеріалів передбачають, що кожна таблиця, графік, діаграма чи схема повинні мати номер і назву, у тексті має бути посилання на кожен візуальний елемент із поясненням його змісту. Візуальні матеріали повинні бути узгоджені зі змістом дослідження та не дублювати текст без потреби. Оформлення має відповідати єдиним стандартам: чіткі шрифти, зрозумілі позначення, відсутність зайвих декоративних елементів.

Таким чином, метамова дослідження, що включає побудову таблиць, графіків, діаграм і схем, є невід'ємною складовою наукової роботи. Вона забезпечує системність, наочність і зрозумілість викладу, сприяє ефективній комунікації результатів у науковій спільноті та підвищує рівень академічної культури автора. Для магістерської дисертації використання таких засобів є необхідним, адже вони роблять дослідження більш переконливим, структурованим і доступним для сприйняття.

4. Наукова етика цитувань та посилань.

Наукова етика цитувань та посилань є однією з ключових засад академічної доброчесності, яка визначає правила використання чужих ідей, результатів та текстів у власних дослідженнях. Вона забезпечує прозорість, достовірність і відтворюваність наукових результатів, а також формує культуру відповідального використання знань. Дотримання цих правил є не лише формальною вимогою, а й показником професійної зрілості дослідника, його відповідальності перед науковою спільнотою та суспільством.

Цитування у науковому тексті виконує кілька важливих функцій. По-перше, воно засвідчує використання попередніх напрацювань і демонструє зв'язок нового дослідження з уже існуючою науковою традицією. По-друге, цитування є способом підтвердження достовірності викладених положень, адже читач має можливість перевірити джерело інформації. По-третє, воно виконує етичну функцію – визнає авторство ідей та результатів інших учених, що сприяє розвитку наукового діалогу.

Основними принципами наукової етики цитувань є:

• визнання авторства, яке передбачає обов'язкове зазначення джерела при використанні чужих ідей чи результатів;

• уникнення плагіату, що охоплює не лише дослівне копіювання текстів без посилання, а й використання чужих ідей як власних;

• точність цитування, яка вимагає відтворення тексту джерела без спотворень;

• адекватність посилань, що означає використання релевантних і доречних джерел;

• прозорість джерельної бази, яка передбачає повний і коректний список використаних джерел.

У наукових текстах застосовуються різні види цитування. Пряме цитування використовується тоді, коли важливо зберегти точне формулювання автора, і завжди береться у лапки з відповідним посиланням. Непряме цитування (парафраз) застосовується для викладу чужих думок своїми словами, але також потребує зазначення джерела. Посилання можуть бути внутрішньотекстовими або оформленими у вигляді виносок, проте у будь-

якому випадку вони повинні бути зрозумілими й відповідати бібліографічним стандартам.

Загальні вимоги до оформлення посилань включають використання єдиного стандарту (наприклад, ДСТУ 8302:2015 або міжнародних стилів – APA, MLA, Chicago), повноту бібліографічного опису, узгодженість між текстом і списком джерел, використання актуальних і авторитетних джерел, а також єдність стилю оформлення у межах однієї роботи. [14, с. 35]

Недотримання правил цитування та посилань призводить до серйозних наслідків. Плагіат дискредитує автора, знижує довіру до його роботи, може стати підставою для відмови у захисті дисертації чи публікації статті. Використання недостовірних або неправильно оформлених посилань також шкодить науковій репутації та ускладнює перевірку результатів дослідження.

Дотримання правил цитування та посилань забезпечує довіру до результатів дослідження, визнання внеску інших учених, захист інтелектуальної власності та формування академічної доброчесності, яка є основою сучасної науки.

Наукова етика цитувань і посилань є обов'язковою умовою якісного дослідження. Вона гарантує прозорість, достовірність і відтворюваність результатів, сприяє розвитку наукової комунікації та формує культуру відповідального використання знань. Для магістерської дисертації чи будь-якої іншої академічної роботи дотримання цих правил є не лише формальною вимогою, а й показником професійної зрілості дослідника.

5. Академічна доброчесність.

Академічна доброчесність є фундаментальною основою сучасної науки та освіти, яка визначає моральні, правові й професійні норми поведінки дослідника, викладача та студента. Вона охоплює систему цінностей і правил, що забезпечують чесність, прозорість та відповідальність у процесі здобуття, поширення й застосування знань. Академічна доброчесність виступає гарантією

достовірності результатів досліджень, формує довіру до наукової спільноти та сприяє розвитку культури знання.

У науковій традиції академічна доброчесність розглядається як сукупність принципів, що регулюють діяльність у сфері освіти й науки. Її сутність полягає у дотриманні норм етики, правдивості та відповідальності. Теоретично вона ґрунтується на кількох ключових положеннях: принцип істинності, який вимагає прагнення до об'єктивного відображення реальності та уникнення фальсифікацій; принцип відповідальності, що покладає на автора обов'язок за достовірність результатів і коректність методів; принцип прозорості, який передбачає відкритість джерел та чіткий опис методів; принцип поваги до інтелектуальної власності, що вимагає належного посилання на використані ідеї; принцип справедливості, який гарантує рівні права й можливості для всіх учасників освітнього та наукового процесу.

У практиці наукової та освітньої діяльності академічна доброчесність реалізується через уникнення плагіату, коректне цитування, відсутність фабрикацій і фальсифікацій, самостійність виконання робіт та етичне рецензування. Плагіат є грубим порушенням доброчесності, адже він дискредитує автора та знижує довіру до його роботи. Коректне цитування забезпечує точне відтворення чужих думок і належне визнання авторства. Відсутність фабрикацій і фальсифікацій гарантує правдивість даних, а самостійність виконання робіт формує культуру відповідальності й професійної зрілості. Етичне рецензування, своєю чергою, забезпечує об'єктивність оцінювання та розвиток наукового діалогу.

Значення академічної доброчесності є багатовимірним. У науковому вимірі вона гарантує достовірність і відтворюваність результатів, що є основою розвитку науки. В освітньому вимірі доброчесність формує культуру навчання, сприяє розвитку критичного мислення та самостійності студентів. У соціальному вимірі вона забезпечує довіру суспільства до наукових інституцій і результатів їхньої діяльності. У міжнародному вимірі дотримання принципів

доброчесності дозволяє інтегруватися у світовий науковий простір та брати участь у глобальних дослідженнях.

Таким чином, академічна доброчесність є не лише нормою поведінки, а й ціннісною основою науки та освіти. Вона забезпечує чесність, прозорість і відповідальність у процесі створення та поширення знань, формує довіру до результатів досліджень і сприяє розвитку наукової культури. Для магістерської дисертації чи будь-якої іншої академічної роботи дотримання принципів доброчесності є обов'язковою умовою її якісного виконання та визнання у науковій спільноті.

6. Оформлення списку використаної літератури та ілюстративного матеріалу.

Оформлення списку використаної літератури та ілюстративного матеріалу є важливим завершальним етапом підготовки будь-якої наукової роботи. Воно засвідчує рівень академічної культури автора, підтверджує доброчесність дослідження та забезпечує прозорість його результатів. Саме ці елементи дозволяють перевірити достовірність викладених положень, простежити джерельну базу та оцінити коректність використання даних.

Список використаної літератури виконує функцію демонстрації джерел, на які спирається автор у процесі дослідження. Він має бути повним, точним і відповідати усім посиланням, що містяться у тексті. Основними вимогами до його оформлення є використання єдиного бібліографічного стандарту (наприклад, ДСТУ 8302:2015 або міжнародних стилів – APA, MLA, Chicago), повнота бібліографічного опису (автор, назва, місце і рік видання, сторінки), структурованість (алфавітний, хронологічний чи тематичний порядок) та узгодженість між текстом і списком джерел. Важливо також забезпечити різноманітність джерел: монографії, статті, дисертації, нормативні документи, електронні ресурси, що свідчить про комплексність дослідження.

Ілюстративний матеріал – таблиці, графіки, діаграми, схеми, рисунки – є засобом наочного підтвердження результатів дослідження. Його оформлення

має відповідати вимогам академічного стилю: кожен елемент повинен мати номер і назву, у тексті має бути посилання на нього з поясненням змісту, оформлення повинно бути уніфікованим і зрозумілим, без зайвих декоративних елементів. Ілюстративний матеріал повинен доповнювати текст, а не дублювати його, а у випадку використання чужих даних чи зображень необхідно зазначати джерело.

Правильне оформлення списку літератури та ілюстративного матеріалу виконує кілька важливих функцій. Воно має етичне значення, адже визнає авторство ідей та результатів інших дослідників; методологічне, бо демонструє джерельну базу та обґрунтованість дослідження; комунікативне, оскільки забезпечує зрозумілість і доступність викладу для читача; практичне, адже дозволяє іншим дослідникам використовувати наведені джерела та матеріали для власних робіт.

Таким чином, оформлення списку використаної літератури та ілюстративного матеріалу є невід'ємною складовою наукової роботи, що засвідчує її академічну доброчесність, методологічну коректність і професійну якість. Воно забезпечує прозорість дослідження, підтверджує достовірність результатів і сприяє інтеграції роботи у науковий простір. Для магістерської дисертації чи будь-якої іншої академічної праці дотримання цих вимог є обов'язковою умовою успішного захисту та визнання у науковій спільноті.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає значення оформлення результатів наукової роботи для її інтеграції у наукову спільноту?
2. Які основні форми представлення результатів дослідження використовуються у сучасній академічній практиці?
3. Які мовностилістичні особливості характеризують науковий стиль викладу?
4. Чому важливо дотримуватися правил точності, логічності та об'єктивності у науковому тексті?

5. Які загальні вимоги висуваються до оформлення наукових робіт (структура, мова, стиль)?

6. Що таке метамова дослідження і яку роль вона відіграє у науковому викладі?

7. Які функції виконують таблиці, графіки, діаграми та схеми у науковій роботі?

8. Які правила слід враховувати при оформленні ілюстративного матеріалу?

9. У чому полягає сутність наукової етики цитувань та посилань?

10. Які види цитування застосовуються у наукових текстах і які вимоги до їх оформлення?

11. Чому плагіат є порушенням академічної доброчесності та які наслідки він має?

12. Які принципи лежать в основі академічної доброчесності?

13. Як академічна доброчесність впливає на розвиток науки, освіти та суспільства?

14. Які вимоги висуваються до оформлення списку використаної літератури?

15. Які функції виконує список літератури у науковій роботі?

16. Як забезпечується узгодженість між текстом роботи та списком використаних джерел?

17. Чому важливо зазначати джерела даних при використанні ілюстративного матеріалу?

18. У чому полягає практичне значення правильного оформлення списку літератури та ілюстрацій для наукової комунікації?

Тема 10. Анотація. Реферат. Рецензія. Оформлення наукових статей і тез доповідей на конференціях за матеріалами дослідження. Особливості створення презентацій результатів своїх наукових доробок.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
2. Костенко Н. Д., Михайленко О. В. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2019. 368 с.
5. Тарасова О. В., Кушнірук Н. В., Шаповалова Н. Н., Вигівська В. О. Академічна доброчесність як цінність наукової діяльності. Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2023. 124 с.
6. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка. Академічна доброчесність: консультаційний супровід та оформлення посилань. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. [Електронний ресурс].
7. Publication Manual of the American Psychological Association. Seventh Edition. Washington, DC: APA, 2020. 427 p.
8. Turabian K. L. A Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations. 9th ed. Chicago: University of Chicago Press, 2018. 464 p.

1. Анотація. Реферат. Рецензія.

Анотація, реферат та рецензія є ключовими жанрами академічного письма, які забезпечують повноцінне функціонування наукової комунікації. Вони виконують різні завдання, але всі разом формують систему поширення, узагальнення та оцінювання знань, що гарантує прозорість і достовірність наукової діяльності.

Анотація – це короткий, стислий виклад основного змісту наукової роботи, який подається на початку тексту або окремо. Її головна функція полягає в інформуванні: вона дає читачеві уявлення про тему, мету, завдання, методи та результати дослідження. Анотація має бути лаконічною, нейтральною за стилем, позбавленою зайвих деталей і цитат. Вона відображає ключові аспекти роботи: актуальність, мету, методи, результати та висновки. Теоретично анотація виконує роль «візитної картки» дослідження, адже саме вона часто визначає, чи зацікавиться читач повним текстом. Наприклад, у дисертаційних дослідженнях анотація дозволяє членам спеціалізованої ради швидко ознайомитися з суттю роботи, а в наукових статтях – допомагає індексації у базах даних.

Реферат – це розгорнутий виклад змісту наукової роботи або кількох джерел, який має інформативний та аналітичний характер. На відміну від анотації, реферат не лише повідомляє про тему й результати, а й розкриває структуру роботи, основні положення та аргументацію автора. Він може бути індивідуальним (за одним джерелом) або оглядовим (за кількома джерелами). Реферат має більший обсяг, ніж анотація, і чітку структуру: вступ, основну частину та висновки. Його функція полягає у систематизації та узагальненні інформації, що дозволяє читачеві швидко ознайомитися зі змістом роботи без детального читання першоджерела. Теоретично реферат виконує роль інструмента навчання та самоконтролю, адже він формує навички аналітичного мислення, узагальнення та критичного осмислення матеріалу. У практиці студентської та наукової діяльності реферат часто використовується як форма перевірки засвоєння знань, а також як спосіб підготовки до більш масштабних досліджень.

Рецензія – це критичний аналіз і оцінка наукової роботи, що здійснюється фахівцем у відповідній галузі. Її мета полягає у визначенні наукової новизни, актуальності, методологічної коректності та практичної значущості дослідження. Рецензія має аналітичний характер, містить оцінку сильних і слабких сторін роботи, аргументовані висновки та рекомендації. Структура

рецензії включає вступ (коротка характеристика роботи), основну частину (аналіз змісту, методів, результатів), висновки (оцінка та рекомендації). Вона повинна бути об’єктивною, уникати упередженості та ґрунтуватися на фактах. Теоретично рецензія є важливим елементом наукового діалогу, адже вона не лише оцінює роботу, а й сприяє її вдосконаленню. У практиці рецензування дисертацій, статей чи монографій рецензія виконує роль «фільтра», що забезпечує якість наукової продукції та її відповідність академічним стандартам.

Таким чином, анотація, реферат та рецензія є невід’ємними елементами наукової комунікації. Анотація забезпечує коротке інформування про зміст роботи, реферат – розгорнутий виклад та аналітичне узагальнення, а рецензія – критичну оцінку й визначення наукової цінності. Разом вони гарантують прозорість, достовірність і розвиток науки, а також сприяють формуванню академічної культури та доброчесності. Для магістерської дисертації чи будь-якої іншої академічної роботи володіння цими жанрами є необхідною умовою якісного виконання та успішного представлення результатів у науковій спільноті.

2. Оформлення наукових статей і тез доповідей на конференціях за матеріалами дослідження.

Оформлення наукових статей і тез доповідей на конференціях за матеріалами дослідження є одним із ключових етапів академічної діяльності, адже саме через ці жанри результати роботи стають доступними для широкої наукової спільноти, отримують оцінку та викликають дискусію. Наукова стаття та тези доповіді мають різний обсяг, структуру й функції, проте їх об’єднує спільна мета – представити результати дослідження у зрозумілій, логічній та академічно коректній формі.

Наукова стаття є завершеним викладом дослідження, що має чітку структуру та відповідає вимогам академічної доброчесності. Вона включає заголовок, який повинен бути інформативним і відображати тему роботи;

анотацію та ключові слова, що забезпечують індексацію у наукових базах даних; вступ із постановкою проблеми та обґрунтуванням актуальності; огляд літератури, де аналізуються попередні дослідження та визначається наукова новизна; опис методології, що пояснює використані методи та підходи; основну частину з викладом результатів, їх аналізом та інтерпретацією; висновки, які узагальнюють результати та окреслюють перспективи подальших досліджень; список використаної літератури, оформлений відповідно до стандартів (ДСТУ 8302:2015 або міжнародних стилів). Мовностилістичні особливості статті полягають у точності, логічності, використанні наукової термінології, уникненні емоційно-оцінних висловів та обов'язковому посиланні на джерела. Стаття має не лише інформативну, а й комунікативну функцію, адже вона інтегрує результати дослідження у світовий науковий простір.

Тези доповідей мають іншу функцію – вони призначені для короткого викладу основних положень дослідження на конференціях, семінарах чи симпозіумах. Їхня мета полягає у швидкому ознайомленні учасників із суттю роботи та стимулюванні наукової дискусії. Структура тез включає назву доповіді, відомості про автора та його афіліацію, вступ із зазначенням актуальності теми, основні положення з коротким викладом результатів та ключових аргументів, висновки з узагальненням та перспективами, а також, за потреби, список літератури у скороченому вигляді. Обсяг тез зазвичай становить 2–5 сторінок, текст має бути лаконічним, але змістовним, допускається використання таблиць і схем у мінімальному обсязі. Стиль викладу повинен залишатися науковим, чітким і нейтральним. Тези виконують роль «анонсу» дослідження, який дозволяє учасникам конференції швидко зорієнтуватися у тематиці та результатах роботи.

Правильне оформлення статей і тез має велике теоретичне та практичне значення. Воно забезпечує дотримання принципів академічної доброчесності, прозорість і достовірність результатів, зрозумілість і доступність викладу для читача, а також інтеграцію у міжнародний науковий простір завдяки відповідності світовим стандартам. Стаття дозволяє повноцінно представити

результати дослідження, тоді як тези виконують роль стислої презентації, що відкриває можливість для дискусії та обміну думками.

Таким чином, оформлення наукових статей і тез доповідей є невід'ємною складовою академічної діяльності. Воно гарантує якісне представлення результатів дослідження, сприяє розвитку наукової комунікації та забезпечує визнання роботи у науковій спільноті. Для магістерської дисертації чи будь-якої іншої академічної праці володіння навичками підготовки статей і тез є необхідною умовою успішного захисту та подальшої наукової кар'єри.

3. Особливості створення презентацій результатів своїх наукових доробок.

Створення презентацій результатів власних наукових доробок є невід'ємною складовою сучасної академічної комунікації, адже саме завдяки презентації дослідник має змогу не лише донести свої висновки до аудиторії, а й зробити їх зрозумілими, переконливими та наочними. Презентація поєднує текстову, графічну та усну складові, формуючи цілісний образ дослідження. Вона виконує кілька важливих функцій: інформативну – стисло й чітко передає основні результати; комунікативну – забезпечує взаємодію між доповідачем та слухачами; переконувальну – аргументовано демонструє наукову новизну та значущість роботи; візуалізаційну – наочно представляє дані через графіки, таблиці, схеми та діаграми.

Структура презентації має бути логічною та послідовною. Титульний слайд містить назву роботи, дані про автора, наукового керівника та установу. У вступі подається актуальність теми, мета та завдання дослідження. Далі йде короткий огляд літератури, що показує зв'язок роботи з попередніми дослідженнями. У методологічному блоці пояснюються використані методи та підходи. Основна частина містить результати дослідження, які супроводжуються таблицями, графіками, схемами чи діаграмами. У висновках узагальнюються здобуті результати та окреслюються перспективи подальших досліджень. Завершує презентацію список використаних джерел у скороченій формі.

Мовностилістичні особливості презентації полягають у чіткості, логічності та лаконічності викладу. Текст на слайдах має бути мінімальним – лише ключові тези, тоді як пояснення подаються усно. Використовується наукова термінологія, але без перевантаження складними конструкціями. Важливим є дотримання академічної доброчесності: коректне цитування, зазначення джерел даних та ілюстрацій.

Візуальне оформлення презентації повинно бути уніфікованим і зрозумілим. Єдність стилю забезпечується використанням однакових шрифтів, кольорів та форматування. Текст має бути добре читабельним, контрастним до фону. Графічні елементи повинні бути простими й зрозумілими, без надмірної деталізації. Варто уникати перевантаження слайдів текстом чи декоративними елементами. Допускається використання анімацій чи відео, але лише для підсилення змісту, а не для відволікання уваги.

Практичні поради щодо створення презентації включають правило «один слайд – одна ідея», використання лаконічних формулювань, чітке структурування матеріалу та підтримання контакту з аудиторією під час виступу. Презентація повинна доповнювати усний виступ, а не замінювати його. Важливо враховувати часові обмеження: зазвичай доповідь триває 10–15 хвилин, тому кількість слайдів має бути оптимальною – від 10 до 15.

Особливу увагу слід приділити візуалізації результатів. Таблиці, графіки та діаграми повинні бути зрозумілими й не перевантаженими деталями. Схеми мають відображати логіку дослідження, а графіки – динаміку чи співвідношення показників. Важливо, щоб кожен візуальний елемент доповнював текст, а не дублював його. [30, с. 65]

Таким чином, створення презентацій результатів наукових доробок є невід’ємною складовою академічної комунікації. Вона забезпечує зрозуміле й переконливе донесення результатів дослідження, сприяє їх обговоренню та формує позитивний імідж дослідника. Правильно підготовлена презентація поєднує академічну доброчесність, чітке структурування та ефективну

візуалізацію, що гарантує високий рівень представлення роботи у науковій спільноті.

Питання для самоконтролю:

1. Яке значення має оформлення результатів наукової роботи для їхнього представлення у науковій спільноті?
2. Які основні вимоги висуваються до структури та стилю наукового тексту?
3. У чому полягають мовностилістичні особливості викладу результатів дослідження?
4. Що таке метамова дослідження і яку роль вона відіграє у науковій комунікації?
5. Які правила слід враховувати при побудові таблиць, графіків, діаграм і схем?
6. У чому полягає сутність наукової етики цитувань та посилань?
7. Які види цитування застосовуються у наукових текстах і які вимоги до їх оформлення?
8. Чому плагіат є порушенням академічної доброчесності та які наслідки він має?
9. Які принципи лежать в основі академічної доброчесності?
10. Як академічна доброчесність впливає на розвиток науки, освіти та суспільства?
11. Які вимоги висуваються до оформлення списку використаної літератури?
12. Які функції виконує список літератури у науковій роботі?
13. Як забезпечується узгодженість між текстом роботи та списком використаних джерел?
14. Які особливості має оформлення ілюстративного матеріалу у наукових роботах?
15. У чому полягає різниця між анотацією, рефератом та рецензією?
16. Які структурні елементи має наукова стаття?
17. Чим відрізняються тези доповідей від наукової статті за змістом і функціями?

18. Які особливості створення презентацій результатів наукових доробок слід враховувати?
19. Які вимоги висуваються до мовного та візуального оформлення презентації?
20. Чому дотримання академічної доброчесності є обов’язковою умовою якісного представлення результатів дослідження?

Список використаних джерел

1. Алексенко С. Ф. Основи лінгвометодології: методичні рекомендації. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 31 с.
2. Андрухович Ю. Таємниця. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
3. Введенська Т. Ю., Алексєєв А. Я. Методологія та організація лінгвістичних і перекладознавчих досліджень: методичні вказівки. Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2021. 98 с.
4. Габідулліна А. Р., Колесніченко О. Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 156 с.
5. Гриценко П. Ю., ін. Методи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Умань: Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини, 2020. 106 с.
6. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
7. Дьячок Н. В. Методологічні засади сучасних гуманітарних досліджень. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2023. 143 с.
8. Домброва Т. І. Аплікативний потенціал синергетичної парадигми в лінгвістиці. Bulletin of Kyiv Boris Grinchenko University, 2012. С. 19–72.
9. Костенко Н. Д., Михайленко О. В. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
10. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2019. 368 с.
11. Кочерган М. П. Методологічні засади сучасного мовознавства. Київ: Академія, 2021. 298 с.
12. Кравченко Н. К. Філософія науки та методологія наукового пізнання: сучасні тенденції. Київ: НУБіП України, 2022. 184 с.
13. Кузьменко О. П. Середовище і система: методологічні аспекти. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2024. 205 с.
14. Мельник О. В. Теорія систем і системний аналіз. Київ: КНЕУ, 2022. 254 с.

15. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка. Академічна доброчесність: консультаційний супровід та оформлення посилань. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. [Електронний ресурс].

16. Павленко І. С. Мова як адаптивна система: когнітивний аспект. Київ: Академія, 2023. 192 с.

17. Полторацька Ю. Академічна доброчесність: принципи та відповідальність. Магістр: освітній блог. Київ, 2025. [Електронний ресурс].

18. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2020. 864 с.

19. Селіванова О. О. Лінгвістична методологія XXI століття: сучасні парадигми та напрями. Полтава: Довкілля, 2020. 412 с.

20. Селіванова О. О. Методологія когнітивно-дискурсивних досліджень у лінгвістиці. Полтава: Довкілля, 2023. 376 с.

21. Сидоренко Л. П. Наукове пізнання: принципи та методи. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. 176 с.

22. Тарасова О. В., Кушнірук Н. В., Шаповалова Н. Н., Вигівська В. О. Академічна доброчесність як цінність наукової діяльності. Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2023. 124 с.

23. Черник М. Методологія лінгвістичних досліджень: конспект лекцій. Київ: Академія, 2020. 112 с.

24. Черниш А. Лінгвосинергетика як новітня парадигма дискурсивних досліджень. Advanced Linguistics, № 13. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. С. 16–32. DOI: https://doi.org/10.20535/.2024.13.305348

25. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії та методологія досліджень. Донецьк: ДонНУ, 2021. 256 с.

26. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2021. 412 с.

27. Dombrovan T. I. Applicative potential of the synergetic paradigm in linguistics. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2022. 28 с.

28. Haken H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. Berlin: Springer, 2013. 764 p.
29. International Journal of Translation and Language Studies. Recent Approaches in Translation Studies and Linguistics. London: Routledge, 2021–2025. Vol. 13–17.
30. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Updated edition. Chicago: University of Chicago Press, 2024. 308 p.
31. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
32. Petrenko I. Synergetic approach in translation studies: methodology and practice. Ukrainian Journal of Applied Linguistics, 2025. T. 12, № 1. C. 62–66.
33. Prigogine I., Stengers I. Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. London: Verso, 2018. 384 p.
34. Publication Manual of the American Psychological Association. Seventh Edition. Washington, DC: APA, 2020. 427 p.
35. Turabian K. L. A Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations. 9th ed. Chicago: University of Chicago Press, 2018. 464 p.

Примітки